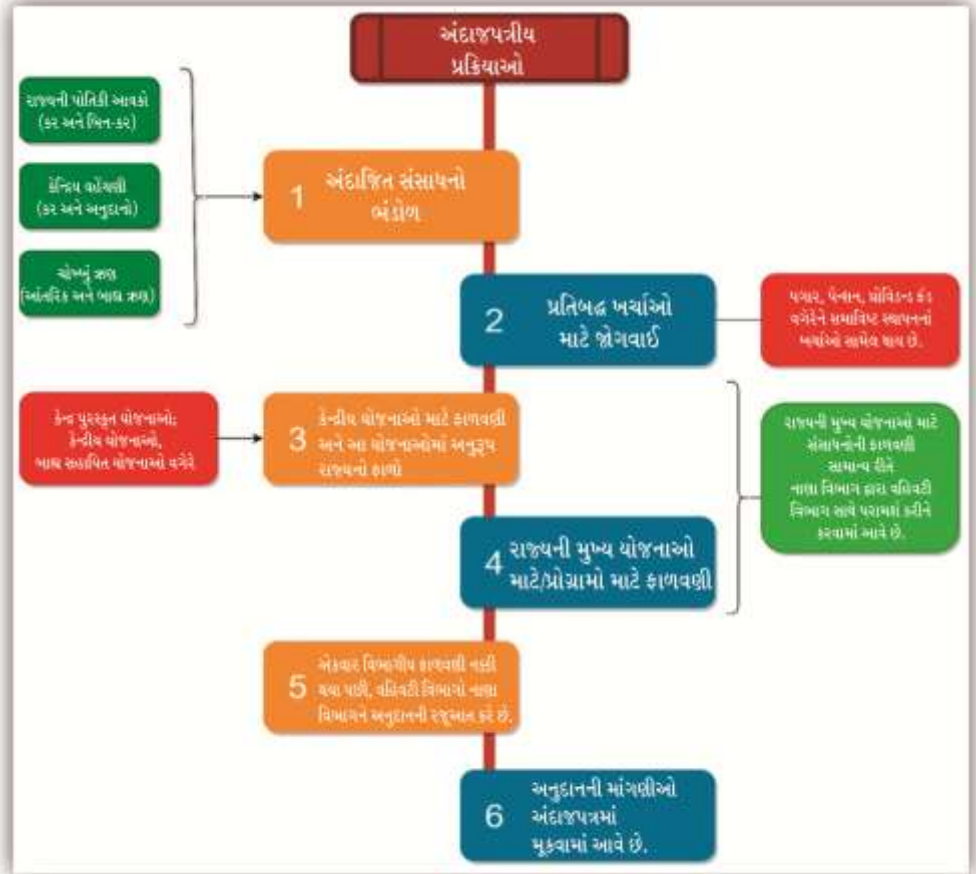

અસરકારક નાણાકીય વ્યવસ્થાપન એ સુનિશ્ચિત કરે છે કે નીતિવિષયક સ્તરે લેવામાં આવેલા નિર્ણયોનું વહીવટી સ્તરે ભંડોળના દુર્વ્યય અથવા વિચલન વિના સફળતાપૂર્વક અમલીકરણ થાય. આ પ્રકરણ રાજ્ય સરકારની ફાળવણીની પ્રાથમિકતાઓની સમીક્ષા કરે છે અને 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્ર ઘડતરમાં પારદર્શિતાની અને તેના અમલીકરણમાં અસરકારકતા પર ટિપ્પણી રજૂ કરે છે.

3.1 અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વાર્ષિક કવાયત એ જાહેર સંસાધનોના કાર્યક્ષમ ઉપયોગ માટેના વિગતવાર માર્ગદર્શન આપતું સાધન છે. અંદાજપત્રની શબ્દસૂચિ પરિશિષ્ટ 3.1માં આપી છે. આવતા નાણાકીય વર્ષ માટે વિભાગોને તેમના અંદાજો નક્કી કરવા માટે માર્ગદર્શન પૂરું પાડતો અંદાજપત્રનો પરિપત્ર જારી કરવાથી અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા શરૂ થાય છે, જે સામાન્ય રીતે પ્રતિ વર્ષ સપ્ટેમ્બર માસમાં જારી કરવામાં આવે છે. રાજ્યમાં અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની વિશિષ્ટ પ્રક્રિયા નીચે આલેખ 3.1 માં આપી છે:

આલેખ 3.1-અંદાજપત્રની પ્રક્રિયા

CSS: કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજનાઓ; CS: કેન્દ્રીય યોજનાઓ; EAPS: બાહ્યરૂપે સહાયિત યોજનાઓ

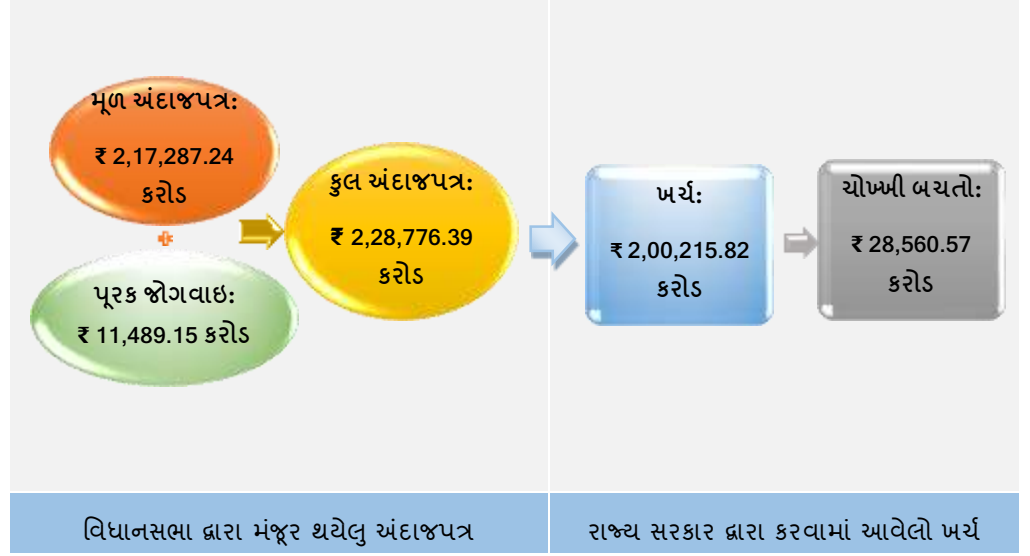
ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 મુજબ, વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવા માટે અંદાજીત આવક અને ખર્ચનું વાર્ષિક પત્રક અને ખર્ચના પૂરક અંદાજો તૈયાર કરવાની જવાબદારી નાણા વિભાગની છે. આવી તૈયારીના હેતુ માટે નાણા વિભાગ સંબંધિત તમામ વહીવટી વિભાગો પાસેથી અંદાજો નક્કી કરવા માટે આધારરૂપ સામગ્રી મેળવે છે. વિભાગના વડાઓ, તેમના તાબાના અધિકારીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે અંદાજો તૈયાર કરે છે જેના માટે તેઓ જવાબદાર હોય છે અને નિયત તારીખ સુધીમાં સચિવાલયના યોગ્ય વહીવટી વિભાગમાં મોકલે છે. નાણા વિભાગ સરકાર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા અંદાજોનું એકત્રીકરણ કરે છે. આ કવાયતમાં આવક અંદાજવામાં અને ખર્ચની ધારણા કરવામાં અત્યંત દુરંદેશીની જરૂર પડે છે. અંદાજો શક્ય હોય ત્યાં સુધી વાસ્તવિકની નજીક અને ચોક્કસ હોવા જોઈએ. પ્રત્યેક બાબતની જોગવાઈ, અગાઉના વર્ષની પાછલી બાકી સહિત વર્ષ દરમિયાન યોગ્ય મંજૂરી હેઠળ ખરેખર ચૂકવણી અથવા અપેક્ષિત ખર્ચ પર આધારિત હોવી જોઈએ અને વર્ષને લગતી જવાબદારીઓ પૂરતી સીમિત ન હોવી જોઈએ.

રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવતા બધા જ ખર્ચ માટે વિધાનસભાની મંજૂરી અનિવાર્ય હોય છે. વિનિયોગ વિધેયક એ એક પ્રકારનું નાણા વિધેયક છે, જે એક વર્ષ દરમિયાનના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે સરકારને સંચિત નિધિમાંથી ભંડોળ ઉપાડવાની મંજૂરી આપે છે. બંધારણની કલમ 204 અનુસાર, વિધાનસભામાંથી મંજૂરી મળ્યા બાદ જ સરકાર સંચિત નિધિમાંથી નાણા ઉપાડી શકે છે. બંધારણની કલમ 205 અનુસાર, ખર્ચના પૂરક પત્રકોમાં આના વિનિયોગનો સમાવેશ થાય છે: (i) સરકાર દ્વારા મંજૂર થયેલ ખર્ચને પહોંચી વળવા આકસ્મિક ભંડોળમાંથી મળેલ અધિકૃત પેશગીઓની વિધાનસભામાંથી મંજૂરી મળવાની અપેક્ષાએ પરત ચૂકવણી, (ii) ચાલુ વર્ષના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં જેનો પહેલેથી સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેવી વસ્તુઓ માટેની વધુ જોગવાઈની જરૂરિયાત, (iii) 'નવો ખર્ચ' જેના માટે વિધાનસભાની વિશિષ્ટ મંજૂરીની જરૂરિયાત છે, અને (iv) જેના માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તેવા હિસાબોમાં સમાયોજન. વિધાનસભાની મંજૂરી બાદ ખર્ચનું પૂરક પત્રક પૂરક અનુદાન બને છે.

પૂરક અનુદાન ઉપરાંત, અનુદાનની અંદર પુનઃફાળવણી કરવા માટે પણ પુનર્વિનિયોગનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. પુનર્વિનિયોગ એ, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા, એ જ અનુભાગની (મહેસૂલ-મતપાત્ર, મહેસૂલ-બિન-મતપાત્ર, મૂડી-મતપાત્ર, મૂડી-બિન-મતપાત્ર) અંદર અનુદાન અથવા વિનિયોગના કોઈ એક એકમ હેઠળના અધિક ખર્ચને પહોંચી વળવા વિનિયોગના બીજા એકમની બચતોની તેમાં કરાયેલી તબદીલી છે.

2020-21ના વિનિયોગ હિસાબો મુજબ, રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર થયેલ કુલ રકમ (મૂળ અને પૂરક જોગવાઈઓ બન્ને), કરવામાં આવેલો ખર્ચ અને 2020-21 દરમિયાન થયેલી બચતો નીચે આલેખ 3.2માં દર્શાવ્યા છે:

આલેખ ૩.૨: ૨૦૨૦-૨૧ માટે ગુજરાતના અંદાજપત્રનો અને ખર્ચનો સારાંશ

૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી ૧૭૩માં થયેલી ₹ ૩૦,૨૭૯.૦૯ કરોડની એકંદર બચતને ૧૮૯માંથી ૬ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં થયેલા ₹ ૧,૭૧૮.૫૨ કરોડના વધારાને બાદ કરવાને પરિણામે વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ₹ ૨૮,૫૬૦.૫૭ કરોડની ચોખ્ખી બચત રહી હતી.

૩.૧.૧ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન કુલ જોગવાઈઓ, ખર્ચ અને બચતોનો સારાંશ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, ચૂકવણીઓ અને બચતો/વધારો તેના આગળ મતપાત્ર/બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન સાથેના સારાંશની સ્થિતિ નીચે દર્શાવ્યા મુજબ છે:

કોઠો ૩.૧: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, ચૂકવણીઓ અને બચતો/વધારો

(₹ કરોડમાં)

પ્રકાર	કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ		ચૂકવણીઓ		બચત	
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર
કુલ	૧,૮૫,૯૯૬.૭૪	૪૨,૭૭૯.૬૫	૧,૫૭,૭૨૧.૭૦	૪૨,૪૯૪.૧૨	૨૮,૨૭૫.૦૪	૨૮૫.૫૩

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૩.૧.૨ મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર ચૂકવણીઓ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન કુલ ચૂકવણીઓનું મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્રમાં વિભાજન અને છેલ્લા પાંચ વર્ષના (૨૦૧૬-૨૧) વલણનું વિશ્લેષણ નીચે દર્શાવ્યું છે:

કોઠો ૩.૨: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ અને બચતો

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	ચૂકવણીઓ		બચતો			
	મતપાત્ર	બિન-મતપાત્ર	મતપાત્ર	ટકાવારી	બિન-મતપાત્ર	ટકાવારી
2016-17	1,09,654.59	27,110.80	19,041.15	17.36	4,544.52	16.76
2017-18	1,28,110.06	32,953.02	19,301.35	15.07	2,606.88	7.91
2018-19	1,44,463.86	36,015.81	19,732.04	13.66	364.25	1.01
2019-20	1,48,754.75	39,524.20	25,852.54	17.38	139.73	0.35
2020-21	1,57,721.70	42,494.12	28,275.04	17.93	285.53	0.67

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપર કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, મતપાત્ર અને બિન-મતપાત્ર બાબતો હેઠળ અંદાજપત્રીય ચૂકવણીઓ વધતી રહી છે. એ જ રીતે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન મતપાત્ર વિભાગો હેઠળની બચતોએ પણ વધારાનું વલણ દર્શાવ્યું છે.

જુદા જુદા અનુદાનો હેઠળ બચતો/વધારાનું વિશ્લેષણ ફકરા ૩.૩માં આપ્યું છે.

૩.૧.૩ જેન્ડર અંદાજપત્ર

ટકાઉ વિકાસના ધ્યેયોની (Sustainable Development Goals (SDGs)) સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની કાર્યસૂચી ૨૦૩૦ એ ગરીબી હટાવવી, પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવું અને તમામ લોકો શાંતિ અને સમૃદ્ધિ માણી શકે તેવાં કાર્ય કરવા માટેની વૈશ્વિક હાકલ છે. ૧૭ SDGs માંથી, ધ્યેય ૫નું લક્ષ્ય, સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓ સામેના તમામ પ્રકારના ભેદભાવનો અંત લાવીને જાતીય સમાનતા હાંસલ કરવાનો અને તમામ સ્ત્રીઓનું સશક્તિકરણ કરવાનું છે. જાતીય સમાનતા એ માત્ર મૂળભૂત માનવ અધિકાર નથી, પણ ટકાઉ ભવિષ્ય માટે તે અતિ મહત્વની છે. રાજ્ય સરકારે જાતીય સમાનતા સહિત ૧૭ SDGsને આવરી લઈને "ગુજરાત ટકાઉ દૂરદર્શિતા દસ્તાવેજ ૨૦૩૦ (Gujarat Sustainable Vision Document)" પહેલેથી તૈયાર કરેલ છે. સ્ત્રીઓના સશક્તિકરણ અને જાતીય સમાનતાના ઇચ્છિત પરિણામ મેળવવા માટે, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રીઓ અને બાળકીઓના વિકાસ માટે ઘણી યોજનાઓનો અમલ કરી રહી છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૪-૧૫થી, રાજ્ય સરકાર સ્ત્રી-લક્ષી નાણાકીય ફાળવણીઓનો સમાવેશ કરતું "જેન્ડર અંદાજપત્ર" પ્રકાશિત કરી રહી છે.

કોઠો ૩.૩ છેલ્લા પાંચ વર્ષ (૨૦૧૬-૨૧) દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી ફાળવણીઓની વિગતો દર્શાવે છે જ્યારે, આલેખ ૩.૩ એ જ સમયગાળા દરમિયાન કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની સામે જેન્ડર અંદાજપત્રની ટકાવારીની ઝલક આપે આપે છે.

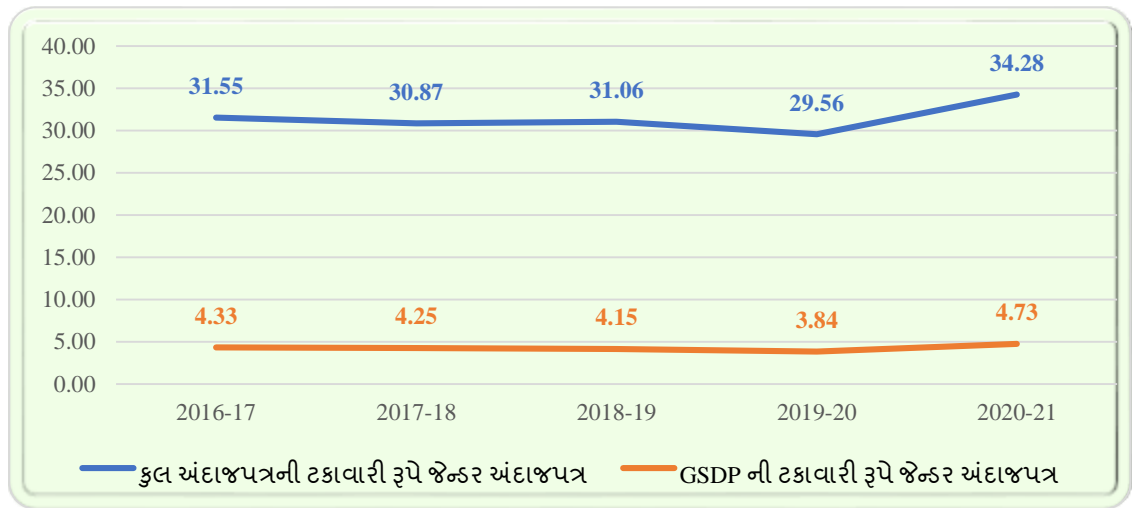
કોઠો ૩.૩: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળ ફાળવણી

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
જેન્ડર અંદાજપત્ર	50,584.57	56,491.89	62,302.93	63,341.07	78,418.48
કુલ અંદાજપત્ર	1,60,351.05	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22	2,28,776.39
રાજ્યનું એકંદર ધરેલું ઉત્પાદન	11,67,156	13,29,095	15,02,899	16,49,505	16,58,865

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

આલેખ ૩.૩: કુલ અંદાજપત્ર અને રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનની ટકાવારી રૂપે જેન્ડર અંદાજપત્ર

જોઈ શકાય છે એ મુજબ, જેન્ડર અંદાજપત્ર હેઠળની ફાળવણી ૨૦૧૬-૧૭માં ₹ ૫૦,૫૮૪.૫૭ કરોડ હતી તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ₹ ૭૮,૪૧૮.૪૮ કરોડ થઈ હતી. કુલ અંદાજપત્રની ટકાવારી રૂપે, જેન્ડર અંદાજપત્રનો હિસ્સો ૨૦૧૯-૨૦માં ૨૯.૫૬ ટકા હતો તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૩૪.૨૮ ટકા થયો હતો. એ જ રીતે, રાજ્યના એકંદર ધરેલું ઉત્પાદનમાં પણ તેનો હિસ્સો ૨૦૧૯-૨૦માં ૩.૮૪ ટકા હતો તે વધીને ૨૦૨૦-૨૧માં ૪.૭૩ ટકા થયો હતો.

ગુજરાત સરકારના મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગ (WCD) હેઠળનું જેન્ડર રિસોર્સ સેન્ટર, જેન્ડર અંદાજપત્રના દસ્તાવેજમાં જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા અમલમાં મુકાતી યોજનાઓનું સંકલન કરવા માટે જવાબદાર છે. જેન્ડર અંદાજપત્રના દસ્તાવેજમાં યોજનાઓને ક, ખ અને ગ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે.

- વર્ગ ક - ૧૦૦ ટકા મહિલા-લક્ષી યોજનાઓ
- વર્ગ ખ - જોગવાઈના ૩૦-૯૯ ટકા જેટલો મહિલા-લક્ષી ઘટક ધરાવતી યોજનાઓ
- વર્ગ ગ - ૩૦ ટકા કરતાં ઓછા મહિલા-લક્ષી ઘટકવાળી અન્ય યોજનાઓ

જોગવાઈની સામે કરવામાં આવેલા ખર્ચની વિગતો અંદાજપત્રના દસ્તાવેજ કે કોઈ અલગ પ્રકાશનમાં પણ ઉપલબ્ધ નથી. જુદા જુદા વિભાગોના અંદાજપત્રીય અંદાજો સાથે જેન્ડર અંદાજપત્રમાં વિવિધ યોજનાઓના મેપીંગની વિગતો મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગમાંથી મંગાવવામાં આવી હતી. જરૂરી માહિતી ઓડિટને પૂરી પાડવામાં આવી ન હતી, જેના અભાવે ખરેખર ખર્ચની ખાતરી કરી શકાઈ ન હતી.

જેન્ડર અંદાજપત્રમાં દર્શાવેલી પ્રત્યેક જોગવાઈની સામે કરવામાં આવેલા ખર્ચની દેખરેખ માટે મહિલા અને બાળ વિકાસ વિભાગે પગલા લેવાની જરૂર છે.

3.2 વિનિયોગ હિસાબો

વિનિયોગ હિસાબો ભારતના બંધારણની કલમ 204 અને 205 હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા વિનિયોગ અધિનિયમને સંલગ્ન અનુસૂચિઓમાં નિર્દિષ્ટ જુદા જુદા હેતુઓ માટેની મતપાત્ર અનુદાનો અને બિન-મતપાત્ર વિનિયોગોની રકમોની તુલનાએ નાણાકીય વર્ષ માટે સરકારના ખર્ચની વિગતો પુરી પાડે છે. આ હિસાબો મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ, પૂરક અનુદાનો, બચતો, પરતસોંપણીઓ અને પુનર્વિનિયોગ પૃથક રૂપે દર્શાવે છે અને વિનિયોગ અધિનિયમ દ્વારા અધિકૃત થયા હોય તેની સામે જુદી જુદી નિર્દિષ્ટ સેવાઓ પરના ખરેખર મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ દર્શાવે છે. વિનિયોગ હિસાબો, આથી, નાણાકીય હિસાબોના પૂરક બને છે.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષક દ્વારા વિનિયોગનું ઓડિટ એ સુનિશ્ચિત કરવા માગે છે કે જુદા જુદા અનુદાનોમાંથી ખરેખર કરવામાં આવેલો ખર્ચ વિનિયોગ અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી અધિકૃતતા મુજબ હતો અને બિન-મતપાત્ર ખર્ચ પણ તે અંગેની બંધારણની જોગવાઈઓ મુજબ જ કરવામાં આવ્યો હતો. તે એ પણ સુનિશ્ચિત કરે છે કે આ રીતે કરવામાં આવેલો ખર્ચ કાયદો, સંબંધિત નિયમો, નિયમનો અને સૂચનાઓ સાથે સુસંગત છે.

3.3 અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની સંપૂર્ણતા પર ટિપ્પણી

3.3.1 કાયદાકીય સત્તા વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના અથવા પૂરક અનુદાન/વિનિયોગની અપેક્ષાએ અથવા પુનર્વિનિયોગ દ્વારા ભંડોળની જોગવાઈ વિના કોઈ પણ સદર હેઠળ ખર્ચ કરી શકાય નહીં.

કોઠા 3.4માં આપેલી વિગતો મુજબ, ઓડિટ ચકાસણીમાં ત્રણ કિસ્સાઓમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ₹ એક કરોડ કરતાં અધિક ખર્ચ (કુલ ₹ 8.11 કરોડ) કરવામાં આવ્યો હતો:

કોઠો ૩.૪: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિનાના ખર્ચનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

અનુદાન/વિનિયોગ	વર્ણન	ખર્ચ	યોજનાઓ/ પેટા-સદરોની સંખ્યા
૨૦	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	૮.૧૧	૦૩
કુલ		૮.૧૧	

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૨૦૨૦-૨૧માં અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો તે હિસાબી સદરો નીચે મુજબ હતાં.

કોઠો ૩.૫: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના કરવામાં આવેલો ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં. અને હિસાબી સદરો જેમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો	જોગવાઈ વિના ખર્ચ
૧	૨૦-૬૦૦૪-૦૧-૧૦૨-૦૧ નાની બચતની વસૂલાતનો હિસ્સો	૨.૭૬
૨	૨૦-૬૦૦૪-૦૨-૧૦૪-૦૧ ૯માં નાણા પંચની ભલામણો તરીકે એકીકૃત રાજ્ય આયોજન લોન	૨.૮૩
૩	૨૦-૬૦૦૪-૦૭-૧૦૨-૦૧ રાષ્ટ્રીય લોન સ્કોલરશીપ યોજના.	૨.૫૨

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

અંદાજપત્રીય જોગવાઈ વિના ખર્ચ એ નાણાકીય નિયમનો અને વિધાનસભાની મરજીનું પણ ઉલ્લંઘન છે. આ બાબત સરકારના વિભાગોમાં નાણાકીય શિસ્તનો અભાવ પણ દર્શાવે છે.

૩.૩.૨ બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઈ

પૂરક જોગવાઈ અધિકૃત કુલ મૂળ જોગવાઈના વધારા રૂપે હોય છે અને મૂળ જોગવાઈ મેળવવામાં આવે છે એ જ રીતે તે મેળવવામાં આવે છે.

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન, અનુદાનના બે વિભાગોમાં એકંદરે ₹ ૩૫૬.૦૬ કરોડની પૂરક જોગવાઈ (દરેક કિસ્સામાં ₹ ૧૦ કરોડ અથવા વધુ) કરવામાં આવી હતી, જે બિનજરૂરી પુરવાર થઈ હતી. કોઠા ૩.૬માં આપેલી વિગતો મુજબ આ બે કિસ્સાઓમાં કરવામાં આવેલો ખર્ચ મૂળ જોગવાઈના સ્તર સુધી પણ પહોંચી શક્યો ન હતો.

કોઠો ૩.૬: બિનજરૂરી પુરવાર થયેલી પૂરક જોગવાઈ (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 કરોડ અથવા વધુ)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાનનો નંબર અને નામ	મૂળ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	મૂળ જોગવાઈમાંથી બચત	બિનજરૂરી પૂરક જોગવાઈ
મહેસૂલ - મતપાત્ર					
1	05-સહકાર	94.60	56.51	38.09	32.80
2	20-નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	2,534.09	2,262.61	271.48	323.26
	કુલ	2,628.69	2,319.12	309.57	356.06

સ્રોત: 2020-21 માટેના વિનિયોગ હિસાબો

૩.૩.૩ ભંડોળનો બિનજરૂરી પુનર્વિનિયોગ

પુનર્વિનિયોગ એ જેમાં બચતની ધારણા હોય તેવા વિનિયોગના એક એકમમાંથી તેના બીજા એકમમાં, જેમાં અધિક ભંડોળની જરૂર વર્તાતી હોય તેમાં ભંડોળની તબદીલી છે.

પરિશિષ્ટ ૩.૨માં આપેલી વિગતો મુજબ, 14 પેટા-સદરોમાં, ₹ 111.60 કરોડનો પુનર્વિનિયોગ બિનજરૂરી પુરવાર થયો હતો અને ₹ 97.62 કરોડની બચતમાં (દરેક કિસ્સામાં ₹ 10 લાખથી વધુ) પરિણમ્યો હતો.

જેના માટે પુનર્વિનિયોગનો આશરો લેવામાં આવ્યો હતો તે, ₹ 97.62 કરોડની નોંધપાત્ર બચત દર્શાવે છે કે, અંદાજપત્રીય ફાળવણીનું આયોજન અને તેની દેખરેખ તથા તેનો ઉપયોગ કરવામાં રાજ્ય સરકાર નબળી પડી છે.

૩.૩.૪ વણવપરાયેલી જોગવાઈઓ અને પરતસોંપણી કરેલા વિનિયોગો અને/અથવા મોટી બચતો/પરતસોંપણીઓ

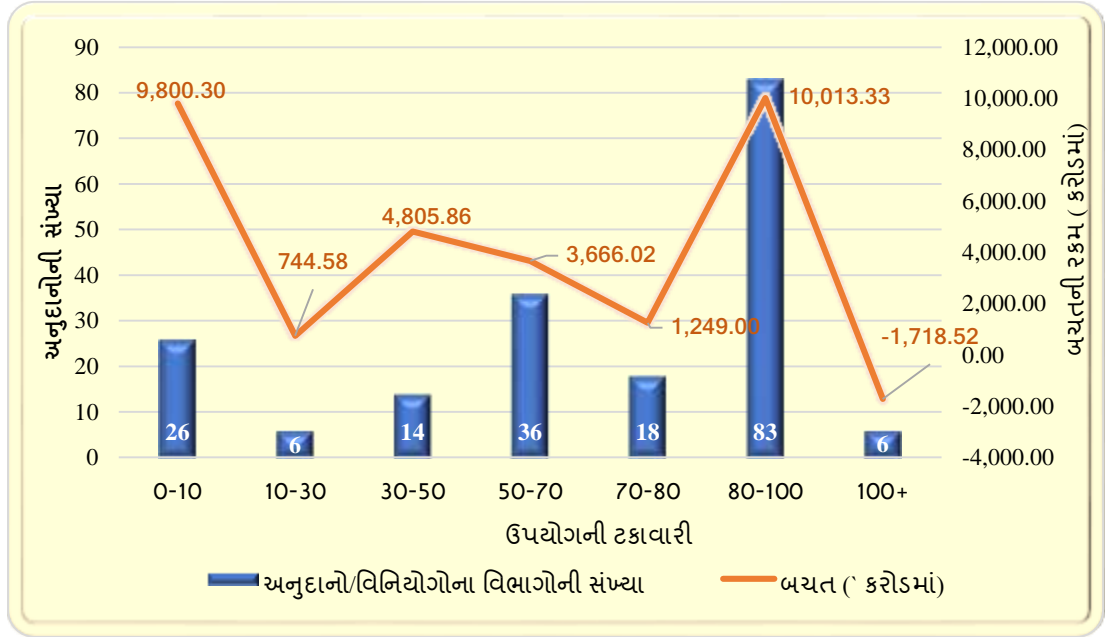
૩.૩.૪.૧ અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓના અલ્પ ઉપયોગના કારણે નોંધપાત્ર બચતો

ગુજરાત સરકારના 27 વિભાગો દ્વારા સંચાલન કરવામાં આવતા અનુદાનો માટે 108 માંગણીઓ હતી જે 2020-21 દરમિયાન 189 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં¹ પરિણમી હતી.

2020-21 દરમિયાન 189 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 173માં ₹ 30,279.09 કરોડની એકંદર કુલ બચતો થઈ હતી, જેમાંથી 46 અનુદાનો/વિનિયોગોમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણીના 50 ટકા કરતા ઓછા વપરાશ દર્શાવ્યો હતો. બચતોના હિસાબે બનાવેલા જૂથ મુજબ અનુદાનો/વિનિયોગોની વહેંચણી નીચે મુજબ છે.

¹ અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર અને મૂડી મતપાત્ર), વિનિયોગ (મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર અને મૂડી બિન-મતપાત્ર)

આલેખ ૩.૪: અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ-વાર ઉપયોગ

189 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 23માં 2020-21 દરમિયાન અંદાજપત્રીય ફાળવણી ₹ એક કરોડ કરતાં અધિક હતી અને અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો. જ્યારે ચાર અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષો (2016-21) દરમિયાન સતત ઓછો ઉપયોગ દર્શાવ્યો હતો ત્યારે પાંચ અનુદાનો/વિનિયોગોએ છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાંથી ચારમાં ઓછો વપરાશ દર્શાવ્યો હતો (કોઠી ૩.7).

કોઠી: ૩.૭: અનુદાન/વિનિયોગોના વિભાગો જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં ઓછો હતો

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	વર્ષોની સંખ્યા ²	અંદાજપત્ર 2020-21	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
1	0002-કૃષિ મૂડી મતપાત્ર	16.05	0.00	0.00	0.00	33.00	5	100.00	426.00
2	0006- મસ્ત્યોદ્યોગ મૂડી મતપાત્ર	11.57	35.90	9.34	0.50	5.95	5	150	979.25
3	0011-ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ્સ વિભાગ. મહેસૂલ મતપાત્ર	63.26	87.16	62.73	40.06	40.07	2	7.78	24.92
4	0019-નાણા વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ. મહેસૂલ મતપાત્ર	0.89	0.59	0.69	0.86	0.80	5	9594.23	34689.17
5	0021-અન્ન, નાગરિક પુરવઠો અને ગ્રાહક બાબતો વિભાગો મહેસૂલ મતપાત્ર	88.11	87.71	54.55	59.91	37.88	1	57.55	142.92

² વર્ષોની સંખ્યા જેમાં અંદાજપત્રનો ઉપયોગ 50 ટકા કરતાં નીચે હતો.

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનો વિભાગ	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	વર્ષોની સંખ્યા ²	અંદાજપત્ર 2020-21	કુલ અંદાજપત્ર (5 વર્ષ)
		(ટકામાં)						(₹ કરોડમાં)	
6	0034- આર્થિક સલાહ અને આંકડાશાસ્ત્ર મહેસૂલ મતપાત્ર	95.94	98.67	83.80	99.04	46.57	1	111.19	265.72
7	0048-લેખનસામગ્રી અને છાપકામ મૂડી મતપાત્ર	96.67	76.73	99.65	98.88	0.00	1	2.66	16.48
8	0049-ઉદ્યોગો મૂડી મતપાત્ર	33.33	66.24	98.67	37.24	29.37	3	883.16	1757.82
9	0050- ખાણ અને ખનીજો મૂડી મતપાત્ર	49.02	39.22	100	0.00	0.00	4	7.81	22.62
10	0056-શ્રમ અને રોજગાર વિભાગ મહેસૂલ મતપાત્ર	71.48	62.66	30.24	23.18	29.91	3	25.31	90.49
11	0057-શ્રમ અને રોજગાર મૂડી મતપાત્ર	27.84	45.71	15.16	16.45	9.11	5	72	198.40
12	0065-નર્મદા વિકાસ યોજના. મૂડી મતપાત્ર	86.66	94.66	67.08	65.62	48.98	1	4599.99	14260.38
13	0071-ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ મહેસૂલ મતપાત્ર	85.87	72.78	47.51	41.73	49.43	3	2484.65	8781.82
14	0073-પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	66.11	21.45	1.42	0.00	0.00	4	1.31	10.21
15	0075-બંદરો અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	02.44	100	39.84	75.17	13.04	3	20.01	704.46
16	0082-મહેસૂલ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મહેસૂલ મતપાત્ર	56.12	31.60	84.95	45.73	23.84	3	2.09	12.43
17	0084-બિન-રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	37.37	50.83	53.29	42.61	33.68	3	1372.21	5372.78
18	0084-બિન-રહેણાંક મકાન મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	72.87	81.97	54.40	27.00	43.08	2	1.27	05.01
19	0085-રહેણાંક મકાન મૂડી મતપાત્ર	80.37	78.19	54.99	39.78	42.34	2	207.98	796.02
20	0088-માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ. મૂડી બિન-મતપાત્ર	0.00	0.00	41.11	97.78	0.00	4	5	10.27
21	0093-અનુસૂચિત જનજાતિઓનું કલ્યાણ મૂડી મતપાત્ર	78.79	43.11	9.35	32.31	6.04	4	61.81	139.24
22	0096-આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર	127.50	97.17	56.06	41.10	42.28	2	7.1	24.95
23	0106-મહિલા અને બાળ કલ્યાણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ મૂડી મતપાત્ર	44.56	25.25	38.36	99.59	10.12	4	93.06	261.99

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરાંત, પરિશિષ્ટ ૩.૩માં દર્શાવ્યા મુજબ, ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી ૧૭૩માં ₹ ૩૦,૨૭૯.૦૯ કરોડની થયેલી એકંદર બચતમાંથી ₹ ૨૯,૫૭૯.૧૦ કરોડની રકમની ૯૭.૬૯ ટકા જેટલી બચત (પ્રત્યેક કિસ્સામાં ₹ ૫૦ કરોડ અને વધુ) ૫૯ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં થઈ હતી.

આ સ્થિતિમાં ઝડપી સુધારાત્મક પગલા લેવાનું શરૂ કરી શકાય એ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બારીકાઈથી સમીક્ષા કરવી જોઈએ.

૩.૩.૪.૨ નોંધપાત્ર પરત ચૂકવણીઓ

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ના ફકરા ૧૦૩ મુજબ, નિયંત્રણ અધિકારીઓએ તમામ અપેક્ષિત બચતો સંપૂર્ણ માહિતી અને કારણો સહિત વહીવટી વિભાગને જણાવવી જોઈએ.

૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી, ૫૩માં, મૂળ જોગવાઈ અથવા પૂરક જોગવાઈનો મોટો હિસ્સો વર્ષ દરમિયાન જરૂરી/ઉપયોગમાં આવ્યો ન હતો જે માર્ચ ૨૦૨૧ના અંતે દરેક અનુદાનમાં ₹ ૫૦ કરોડ અને વધુની નોંધપાત્ર પરતસોંપણીમાં પરિણમ્યો હતો જે કોઠા ૩.૮ની વિગતો મુજબ છે.

કોઠો ૩.૮: માર્ચ ૨૦૨૧ના અંતે ₹ ૫૦ કરોડ કરતાં અધિક ભંડોળની પરતસોંપણીની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) /અધિક (+)	પરતસોંપણી ની રકમ
1	0002-RV	3808.89	0	3808.89	3228.77	(-)580.12	579.37
2	0004-RV	885.44	0	885.44	725.45	(-)159.99	133.46
3	0006-RV	418.79	0	418.79	301.73	(-)117.06	117.06
4	0016-RV	349.12	0	349.12	258.72	(-)90.40	90.38
5	0018-RV	11,830.20	204.51	12,034.71	10,987.38	(-)1,047.33	1,054.05
6	0019-RV	9,594.23	0	9,594.23	76.67	(-)9,517.56	9,516.25
7	0022-RV	848.60	340.23	1,188.83	1,050.92	(-)137.91	65.85
8	0034-RV	111.19	0	111.19	51.78	(-)59.41	59.41
9	0040-RV	2,339.66	0	2,339.66	1,945.56	(-)394.10	358.58
10	0043-RV	5,833.40	0	5,833.40	5,079.84	(-)753.56	749.58
11	0050-RV	249.70	0	249.70	177.32	(-)72.38	72.37
12	0057-RV	996.51	0	996.51	760.82	(-)235.69	228.09
13	0060-RV	995.47	0	995.47	854.43	(-)141.04	130.87
14	0066-RV	1,343.52	0	1,343.52	1,145.27	(-)198.25	210.32
15	0070-RV	3,433.42	238.70	3,672.13	3,606.66	(-)65.47	65.43
16	0071-RV	2,484.66	0	2,484.66	1,228.15	(-)1,256.51	1,256.50
17	0072-RV	140.78	0	140.78	81.61	(-)59.17	59.17
18	0074-RV	633.19	0	633.19	539.02	(-)94.17	93.92
19	0077-RV	327.80	0	327.80	229.44	(-)98.36	93.34
20	0078-RV	599.35	0	599.35	482.00	(-)117.35	111.28
21	0079-RV	2,752.23	1,485.59	4,237.82	4,137.51	(-)100.31	97.61
22	0086-RV	3,532.87	0	3,532.87	3,343.65	(-)189.22	358.65
23	0092-RV	2,155.80	124.46	2,280.26	2,028.00	(-)252.26	246.83

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	મૂળ	પૂરક	કુલ જોગવાઈ	ખરેખર ખર્ચ	બચત (-) /અધિક (+)	પરતસોંપણી ની રકમ
24	0093-RV	553.39	0	553.39	472.86	(-)80.53	79.88
25	0095-RV	4,517.03	0	4,517.03	3,846.59	(-)670.44	652.34
26	0096-RV	9,110.46	0	9,110.46	7,601.75	(-)1,508.71	1,458.84
27	0098-RV	411.75	0	411.75	260.44	(-)151.31	172.75
28	0102-RV	9,666.11	0	9,666.11	8,018.99	(-)1,647.12	1,647.14
29	0106-RV	2,246.75	980.65	3,227.40	3,154.58	(-)72.82	72.23
30	0108-RV	951.82	0	951.82	607.19	(-)344.63	344.64
31	0002-CV	100.00	0	100.00	33.00	(-)67.00	67.00
32	0005-CV	98.68	64.80	163.48	86.19	(-)77.29	78.30
33	0006-CV	150.00	0	150.00	8.93	(-)141.07	141.07
34	0009-CV	552.78	0	552.78	301.40	(-)251.38	251.38
35	0013-CV	3,117.85	0	3,117.85	3,036.28	(-)81.57	69.96
36	0035-CV	1069.36	0	1069.36	697.62	(-)371.74	366.40
37	0039-CV	850.48	0	850.48	684.00	(-)166.48	165.11
38	0046-CV	832.09	0	832.09	517.00	(-)315.09	315.09
39	0049-CV	883.16	0	883.16	259.35	(-)623.81	623.81
40	0051-CV	438.00	0	438.00	291.20	(-)146.80	146.80
41	0057-CV	72.00	0	72.00	6.56	(-)65.44	65.44
42	0065-CV	4,600.00	0	4,600.00	2,253.09	(-)2,346.91	2,348.92
43	0066-CV	4,317.20	0	4,317.20	2,857.11	(-)1,460.09	1,456.85
44	0067-CV	3,190.00	0	3,190.00	2,967.34	(-)222.66	222.66
45	0074-CV	524.26	0	524.26	470.66	(-)53.60	53.59
46	0084-CV	1,372.22	0	1,372.21	462.19	(-)910.02	893.44
47	0085-CV	207.98	0	207.98	88.07	(-)119.91	117.13
48	0087-CV	304.33	0	304.33	175.63	(-)128.70	128.66
49	0092-CV	618.56	0	618.56	524.21	(-)94.35	94.35
50	0093-CV	61.82	0	61.82	3.74	(-)58.08	58.08
51	0095-CV	876.09	0	876.09	663.01	(-)213.08	228.59
52	0096-CV	4,375.51	0	4,375.51	3,788.06	(-)587.45	700.31
53	0106-CV	93.06	0	93.06	9.42	(-)83.64	83.64
Total		1,11,827.56	3,438.94	1,15,266.50	86,467.16	(-)28,799.34	28,852.77

સ્રોત: 2020-21 માટેના વિનિયોગ હિસાબો; RV: મહેસૂલ મતપાત્ર, RC: મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર, CV: મૂડી મતપાત્ર

ઉપરાંત, 53માંથી ત્રણ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં કરેલી ₹ 393.77 કરોડની પૂરક જોગવાઈ બિનજરૂરી પૂરવાર થઈ હતી, કારણ કે આ ત્રણ અનુદાનો/વિનિયોગોમાંથી ₹ 1,379.17 કરોડની પરત સોંપણી કરવામાં આવી હતી.

કેટલાક વિભાગો દ્વારા માંગણી કરીને મેળવવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ ખરેખર જરૂરિયાત કરતાં ઘણી વધારે હતી અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં તેમની અસમર્થતા અન્ય પ્રાથમિકતાવાળા ક્ષેત્રોને સંસાધનોની ફાળવણીથી વંચિત રાખે છે અને જાહેર નાણા પર વિધાનસભાનાં નિયંત્રણને બિન-અસરકારક બનાવે છે.

૩.૩.૫ અધિક ખર્ચ અને તેનું નિયમિતીકરણ

ભારતના બંધારણની કલમ ૨૦૫ અનુસાર, રાજ્ય સરકાર સંચિત નિધિમાંથી કોઈ નાણા ઉપાડી શકે નહીં સિવાય કે તેના માટે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા કાયદા હેઠળ વિનિયોગ કરવામાં આવ્યો હોય.

૩.૩.૫.૧ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન અધિક ખર્ચ

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન, છ અનુદાનો/વિનિયોગોમાં ₹ ૧,૭૧૮.૫૨ કરોડનો અધિક ખર્ચ થયો હતો જે રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરાવવો જરૂરી હતો (કોઠો ૩.૯).

કોઠો ૩.૯: નિયમિત કરાવવો જરૂરી એવો ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન જોગવાઈ કરતાં થયેલો અધિક ખર્ચ (₹ કરોડમાં)

અનુદાન નં.	અનુદાનનું નામ	કુલ અનુદાન	ખરેખર ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
મહેસૂલ મતપાત્ર				
૯	શિક્ષણ	૩૦,૨૧૪.૩૭	૩૧,૪૩૩.૦૪	૧,૨૧૮.૬૭
૭૩	પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૮૫૬.૧૭	૧,૩૫૨.૬૨	૪૯૬.૪૫
મૂડી બિન-મતપાત્ર				
૨૦	નાણા વિભાગને લગતા ઋણની પરતચૂકવણી અને તેનું સર્વિસીંગ	૧૭,૯૧૯.૨૭	૧૭,૯૨૨.૪૫	૩.૧૮
૬૬	સિંચાઈ અને જમીન સંરક્ષણ	૧૨૦.૦૦	૧૨૦.૧૭	૦.૧૭
૯૬	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા-યોજના	૦.૬૦	૦.૬૨	૦.૦૨
મૂડી મતપાત્ર				
૮૮	માર્ગ અને મકાન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૩.૭૨	૩.૭૫	૦.૦૩
કુલ		૪૯,૧૧૪.૧૩	૫૦,૮૩૨.૬૫	૧,૭૧૮.૫૨

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

જોગવાઈ કરતાં વધારે ખર્ચ અંદાજપત્રીય અને નાણાકીય નિયંત્રણની પદ્ધતિને બિન-અસરકારક બનાવે છે અને જાહેર સંસાધનોના વ્યવસ્થાપનમાં નાણાકીય અશિસ્તને પ્રોત્સાહન આપે છે.

૩.૩.૫.૨ કેટલાક અનુદાનોમાં સતત વધારો

દર વર્ષે થતો અધિક ખર્ચ દર્શાવે છે કે વિભાગનું અંદાજપત્રીય નિયંત્રણ બિનઅસરકારક છે અને અંદાજપત્રીય અંદાજો વાસ્તવિક રીતે તૈયાર કરવામાં આવતા નથી. આવા વારંવારના અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભાની મરજીના ઉલ્લંઘન રૂપ છે. વસ્તુતઃ, વિધાનસભાની આગોતરી મંજૂરી વિના એક રૂપિયાનો પણ ખર્ચ કરી શકાય નહીં અને આથી, આ બાબતને ગંભીરતાથી લેવી જોઈએ.

ઉપરાંત, જાહેર હિસાબ સમિતિએ પણ અધિક ખર્ચના કિસ્સાઓ ઓછામાં ઓછા કરવા માટે ભલામણ કરી હતી.

ઓડિટે, જોકે, અનુદાન નં. 73માં (મહેસૂલ મતપાત્ર) 2012-13થી સતત વધારો જોયો હતો, કોઠા 3.10માં આપેલી વિગતો મુજબ છેલ્લા પાંચ વર્ષ (2016-21) દરમિયાન અધિક, અંદાજપત્ર તૈયાર કરતી વખતે કરેલ અયોગ્ય અંદાજોના કારણે હતો:

કોઠો 3.10: સતત વધારો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન/વિનિયોગનું વર્ણન	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
1.	અનુદાન નં. 73 – પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ (મહેસૂલ મતપાત્ર)					
	અનુદાન	774.82	800.15	703.07	790.19	856.17
	ખર્ચ	897.06	1,127.87	1,463.84	1,347.89	1,352.62
	અધિક	122.24	327.72	760.77	557.70	496.45

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

‘પંચાયતના કર્મચારીઓને નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ લાભો’, ‘પંચાયતના કર્મચારીઓને ગ્રેજ્યુઇટી’, અને ‘પંચાયતના કર્મચારીઓને કુટુંબ પેન્શન’ પેટા-સદર હેઠળ અધિક ખર્ચ જોવામાં આવ્યો હતો.

રાજ્ય સરકારે નિવૃત્તિ લાભોનો ચોક્કસાઈપૂર્વક અંદાજ બાંધવા માટે નિવૃત્તિ-યોગ્ય પંચાયતના કર્મચારીઓનો વિશ્વસનીય માહિતી સંગ્રહ નિભાવવો જોઈએ.

3.3.5.3 પાછલા નાણાકીય વર્ષોના અધિક ખર્ચનું નિયમિતીકરણ

2007-08થી 2011-12 અને 2013-14થી 2019-20 દરમિયાન કરવામાં આવેલો ₹ 9,137.23 કરોડનો અધિક ખર્ચ રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા નિયમિત કરવાનો હજી બાકી હતો. પાછલા નાણાકીય વર્ષોના નિયમિત કરવા જરૂરી અધિક ખર્ચની વિગતો પરિશિષ્ટ 3.4માં આપી છે,

3.3.6 મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે સહાયક અનુદાન

ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણ (IGAS) 2 નિયત કરે છે કે, સહાયક અનુદાન/સહાયકી રૂપે છૂટા કરાયેલા ભંડોળનો અનુદાન લેનાર કયા હેતુ માટે ઉપયોગ કરવાનો છે તે ધ્યાને લીધા વિના સહાયક અનુદાન આપનારે છૂટા કરાયેલા ભંડોળનું વર્ગીકરણ અને નાણાકીય પત્રકોમાં હિસાબી નોંધ, મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે કરવી જોઈએ.

ભારતના નિયંત્રક અને મહાલેખાપરીક્ષકની સલાહથી ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સ્પષ્ટરૂપે અધિકૃત કરવામાં આવ્યા હોય માત્ર તેવા કિસ્સામાં જ સહાયક અનુદાનને સરકારના નાણાકીય હિસાબોમાં મૂડી સદરે ઉધારી શકાય. વધુમાં, સરકારી હિસાબી નિયમો, 1990નો નિયમ 30 (1) નિયત કરે

છે કે મૂડી વિભાગમાં વર્ગીકરણ કરવાપાત્ર મૂડી પ્રકારના ખર્ચની વ્યાપકરૂપે વ્યાખ્યા ભૌતિક અને કાયમી પ્રકારની ભૌતિક અસ્કયામતોમાં વધારો કરવાના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવેલા ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવશે. ઉપરાંત, ગુજરાત રાજકોષીય જવાબદારી નિયમો, 2006 માટેના રાજકોષીય દર્શકો અંતર્ગત ધારણાઓ મહેસૂલી હિસાબે ખર્ચ તરીકે ‘મુખ્ય રોકડ સહાય’ સામેલ કરવાનું નિયત કરે છે.

2020-21 દરમિયાન, રાજ્ય સરકારે એક વિભાગને કરેલ ₹ 36.38 કરોડની સહાયકીની ચૂકવણી મહેસૂલી સદર હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે વર્ગીકૃત કરવાના બદલે ભારતીય સરકારી હિસાબી ધોરણ 2ના ઉલ્લંઘન રૂપે હિસાબના મૂડી સદર હેઠળ કરી હતી. આની વિગતો કોઠા 3.11માં આપી છે.

કોઠો 3.11: 2020-21 દરમિયાન સહાયકીનું મૂડી સદર હેઠળ અયોગ્ય વર્ગીકરણ

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	વર્ગીકરણ-મુખ્ય સદર	સહાયક અનુદાન
1.	4435- અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	36.38
કુલ		36.38

સ્રોત: 2020-21 ના નાણાકીય હિસાબો

કોઠો 3.12: 2016-21 દરમિયાન સહાયક અનુદાન/સહાયકીનું મૂડી ખર્ચ તરીકે અયોગ્ય વર્ગીકરણનું પ્રમાણ

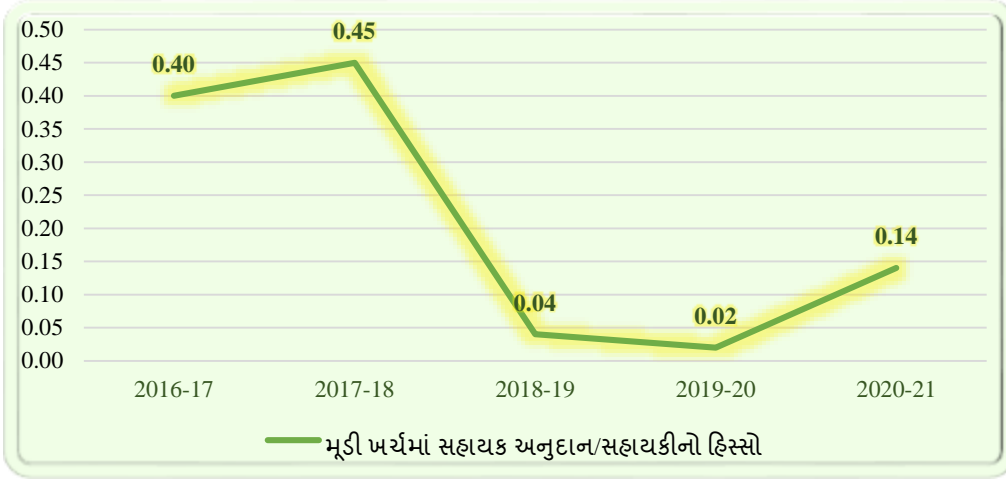
(₹ કરોડમાં)

Sl. No.	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મૂડી ખર્ચ તરીકે નોંધેલ સહાયક અનુદાન/સહાયકી	89.66	119.38	10.92	4.83	36.38 ³
કુલ મૂડી ખર્ચ	22,355.39	26,313.20	28,061.90	25,650.61	26,780.46
મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાન/સહાયકીનો હિસ્સો (ટકામાં)	0.40	0.45	0.04	0.02	0.14
જો સહાયક અનુદાન/સહાયકીમાંથી કરવામાં આવેલા ખર્ચને મહેસૂલી ખર્ચ ગણવામાં આવ્યો હોત તો અધિક દર્શાવાયેલી મહેસૂલી પુરાંત (+)/ ઓછી દર્શાવાયેલી મહેસૂલી ખાધ	(+) 89.66	(+) 119.38	(+) 10.92	(+) 4.83	(-) 36.38

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

³ તે સહાયકીની રકમ છે.

આલેખ ૩.૫: મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાન/સહાયકીનો હિસ્સો

ઉપરના આલેખમાંથી જોઈ શકાય છે એ મુજબ, મૂડી ખર્ચમાં સહાયક અનુદાનનો હિસ્સો જેણે છેલ્લા બે વર્ષમાં ઘટાડાનું વલણ દર્શાવ્યું હતું તેમાં 2020-21માં વધારો થયો હતો.

૩.૪ અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રક્રિયાની પારદર્શિતા પર ટિપ્પણી

૩.૪.૧ ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ

એવા કેસો જેમાં તાકીદની પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે તુરંત પગલા લેવાનું શરૂ કરવાનું હોય અથવા યોજના/પરિયોજના જેને નાણાકીય વર્ષમાં હાથ ધરવા માટે સૈધ્ધાંતિક રૂપે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હોય તેના પરના પ્રાથમિક ખર્ચને પહોંચી વળવા માટેના કિસ્સાઓ સિવાયના અંદાજોમાં ઉચ્ચક જોગવાઈ કરવાનું ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 પ્રતિબંધિત કરે છે. ઉચ્ચક અંદાજો સાથેની અંદાજપત્રીય નોંધમાં જોગવાઈને વાજબી ઠેરવવા માટેનું વિગતવાર સ્પષ્ટીકરણ આપવું જરૂરી છે. ખર્ચનો ચોક્કસ ઉદ્દેશ જાણ્યા વિનાની ઉચ્ચક જોગવાઈ પારદર્શિતાને અસર કરે છે.

અનુદાન નં. 19ના કિસ્સામાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે નાણા વિભાગ 2012-13થી આગળ મુખ્ય સદર 2075-‘મોંઘવારી ભથ્થાના દરમાં વધારાના હિસાબે જવાબદારી’ હેઠળ દર વર્ષે ઉચ્ચક અંદાજપત્રીય જોગવાઈની જાળવણી કરતો હતો. જો કે, કોઠા 3.13માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે દર વર્ષે માર્ચ મહિનામાં નાણા વિભાગ દ્વારા તેની પરતસોંપણી કરવામાં આવતી હતી:

કોઠો ૩.૧૩: પૂરેપૂરી પરતસોંપણી કરેલી ઉચ્ચક જોગવાઈ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અનુદાન નં.	સદરની વિગત	રકમ	પરતસોંપણી/પુનર્વિનિયોગ
2012-13	19	2075.00.001.01	2,500.00	2,500.00
2013-14	19	2075.00.001.01	3,000.00	3,000.00
2014-15	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2015-16	19	2075.00.001.01	3,500.00	3,500.00
2016-17	19	2075.00.001.01	4,500.00	4,500.00
2017-18	19	2075.00.001.01	6,000.00	6,000.00
2018-19	19	2075.00.001.01	7,000.00	7,000.00
2019-20	19	2075.00.001.01	7,500.00	7,500.00
2020-21	19	2075.00.001.01	8,000.00	8,000.00

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

નાણા વિભાગનું પગલું સંબંધિત વિભાગો દ્વારા તેમના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં આવી જોગવાઈ કરવી તે ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983ના ફકરા ૩૮ની જોગવાઈને અનુરૂપ ન હતું.

૩.૫ અંદાજપત્રીય અને હિસાબી પ્રણાલીની અસરકારકતા પર ટિપ્પણીઓ

૩.૫.૧ અંદાજપત્રના અનુમાનો અને અપેક્ષિત અને ખરેખર વચ્ચેનો ગાળો

૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૮૯ અનુદાનો/વિનિયોગોની સામે પૂરક અંદાજપત્ર સહિત અંદાજપત્ર, ખરેખર ખર્ચ અને અધિક/બચતોની સ્થિતિનો સારાંશ કોઠા ૩.૧૪માં આપ્યો છે.

કોઠો ૩.૧૪: અંદાજપત્રીય જોગવાઈની સામે ખર્ચની સ્થિતિનો સારાંશ

(₹ કરોડમાં)

મતપાત્ર/બિન-મતપાત્ર	ખર્ચનો પ્રકાર	અંદાજપત્ર (મૂળ)	અંદાજપત્ર (પૂરક)	કુલ અંદાજપત્ર (મૂ+પૂ)	ખરેખર ખર્ચ	ચોખ્ખી અધિક / બચત (-)	અધિક/બચત %
મતપાત્ર	મહેસૂલી	1,40,283.48	8,532.36	1,48,815.84	1,29,369.29	(-)19,446.55	(-)13.07
	મૂડી	33,657.40	2,279.67	35,937.07	27,118.98	(-)8,818.09	(-)24.54
	લોન અને પેશગીઓ	1,218.83	25.00	1,243.83	1,233.43	(-)10.40	(-)0.84
	કુલ મતપાત્ર	1,75,159.71	10,837.03	1,85,996.74	1,57,721.70	(-)28,275.04	(-)15.20
બિન-મતપાત્ર	મહેસૂલી	24,126.98	591.91	24,718.89	24,436.55	(-)282.35	(-)1.14
	મૂડી	115.85	25.63	141.48	135.13	(-)6.35	(-)4.49
	જાહેર ઋણ	17,884.70	34.58	17,919.28	17,922.45	3.17	0.02
	કુલ બિન-મતપાત્ર	42,127.53	652.12	42,779.65	42,494.12	(-)285.53	(-)0.67
એકંદર કુલ		2,17,287.24	11,489.15	2,28,776.39	2,00,215.82	(-)28,560.57	(-)12.48

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠો ૩.૧૫: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન મૂળ અંદાજપત્ર, સુધારેલા અંદાજો અને ખરેખર ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21
મૂળ અંદાજપત્ર	1,51,851.93	1,72,179.24	1,83,666.38	2,04,815.00	2,17,287.24
પૂરક અંદાજપત્ર	8,499.13	10,792.08	16,909.59	9,456.22	11,489.15
કુલ અંદાજપત્ર (મૂળ + પૂરક)	1,60,351.06	1,82,971.32	2,00,575.97	2,14,271.22	2,28,776.39
ખરેખર ખર્ચ	1,36,765.39	1,61,063.09	1,80,479.68	1,88,278.95	2,00,215.82
ચોખ્ખી બચત/અધિક	(-)23,585.67	(-) 21,908.23	(-) 20,096.29	(-) 25,992.27	(-)28,560.57
બચતની ટકાવારી	(-)14.71	(-)11.97	(-)10.02	(-) 12.13	(-)12.48

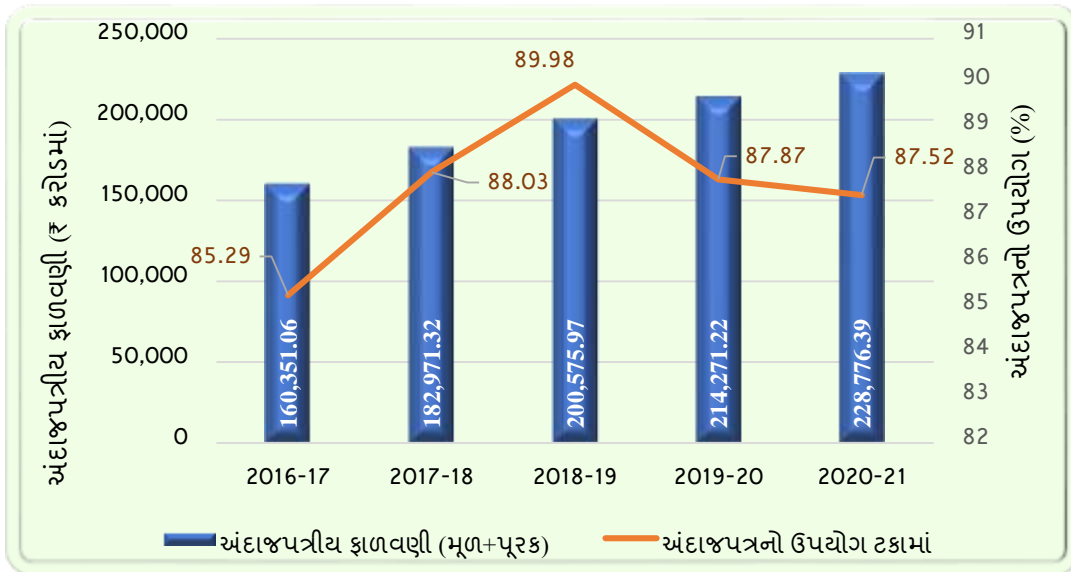
સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા ૩.૧૫માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, ૨૦૧૯-૨૦ની ૧૨.૧૩ ટકાની બચતની તુલનાએ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૧૨.૪૮ ટકાની એકંદર બચત થઈ હતી.

૩.૫.૧.૧ અંદાજપત્રીય ભંડોળોનો ઇષ્ટતમથી ઓછો ઉપયોગ

છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન પ્રતિ વર્ષ રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજપત્રનો ઉપયોગ ઇષ્ટતમ કરતાં ઓછો રહ્યો હતો. છેલ્લા પાંચ વર્ષ (૨૦૧૬-૨૧) દરમિયાન અંદાજપત્રના ઉપયોગનું પ્રમાણ આલેખ ૩.૬માં દર્શાવ્યું છે.

આલેખ ૩.૬: ૨૦૧૬-૨૧ દરમિયાન અંદાજપત્રનો ઉપયોગ

આલેખ ૩.૬માં જોઈ શકાય છે કે, છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન રાજ્ય સરકાર દ્વારા અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ ૮૫.૨૯ ટકાથી ૮૯.૯૮ ટકાની વચ્ચે રહ્યો હતો. ફાળવવામાં આવેલા

ભંડોળોમાં મોટી રકમોની બચતો જરૂરિયાતોની અચોક્કસ આકારણી અને ધારેલા હેતુઓ માટે ભંડોળોનો ઉપયોગ કરવામાં અપૂરતી ક્ષમતા, બન્ને દર્શાવે છે.

3.5.1.2 અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓમાંથી વિચલન માટે ખૂટતા/અપૂર્ણ સ્પષ્ટીકરણો

મંજૂર થયેલા અંદાજપત્રની સામે ખર્ચ દર્શાવવા ઉપરાંત, વિનિયોગ હિસાબોમાં અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી (મૂળ વત્તા પૂરક) નોંધપાત્ર ખર્ચના વિચલનના કિસ્સાઓમાં સંબંધિત વિભાગો દ્વારા આપવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણો પણ સામેલ હોય છે. પેટા-સદરના સ્તરે (વિનિયોગનો એકમ) આવા વિચલનો માટે કેટલી હદની બહાર સંબંધિત વિભાગો દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી છે તે રાજ્યની જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે.

પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) વિભાગના નિયંત્રણ અધિકારીઓને વિનિયોગ હિસાબોનો મુસદ્દો પૂરો પાડે છે અને મંજૂર થયેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓના સંદર્ભમાં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત મર્યાદાઓ બહાર ખર્ચમાં વધઘટ માટેના કારણો/સ્પષ્ટીકરણોની માંગ કરે છે. ઓક્ટોબર 1994માં જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી મર્યાદાઓ પરિશિષ્ટ 3.5માં દર્શાવી છે.

189 અનુદાન/વિનિયોગો⁴ પૈકી, 166 અનુદાનો/વિનિયોગોની બાબતમાં વિચલનના કારણો જરૂરી હતાં. 2020-21ના વિનિયોગ હિસાબોનું ઓડિટ અને હિસાબી ડેટાના વિશ્લેષણમાં જોવામાં આવ્યું હતું કે નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા 166 અનુદાનો/વિનિયોગો પૈકી 14 બાબતોમાં અંદાજપત્રીય ફાળવણીઓ સામે ખર્ચના વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યાં ન હતાં. પેટા-સદરોની દ્રષ્ટિએ 1,130 પેટા-સદરોમાંથી 41માં સ્પષ્ટીકરણો રજૂ કરવામાં આવ્યાં ન હતાં.

પેટા-સદરોની કુલ સંખ્યા, વિચલનો માટે સ્પષ્ટીકરણ જરૂરી હોય એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા અને જેમાં સ્પષ્ટીકરણો મળ્યા હતાં એવા પેટા-સદરોની સંખ્યા આલેખ 3.7માં દર્શાવી છે. આ બાબતમાં સંબંધિત વિગતો પરિશિષ્ટ 3.6માં દર્શાવી છે.

આલેખ 3.7: અંદાજપત્રીય ફાળવણીની સામે ખુલાસા વિનાના વિચલનોનો સારાંશ

⁴ અનુદાન (મહેસૂલ મતપાત્ર, મૂડી મતપાત્ર, વિનિયોગો (મહેસૂલી બિન-મતપાત્ર, મૂડી બિન-મતપાત્ર)

અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને તેના વપરાશ વચ્ચેના વિચલન માટે સ્પષ્ટીકરણનો અભાવ સરકારના નાણાકીય ઉત્તરદાયિત્વની ખાતરી કરવાના ઉપાય તરીકે અંદાજપત્ર પર વિધાનસભાનું નિયંત્રણ અવરોધે છે.

૩.૫.૧.૩ વિનિયોગના પ્રાથમિક એકમમાં અંદાજપત્રીય વિચલન

પેટા-સદર એ વિનિયોગનો પ્રાથમિક એકમ છે અને વિનિયોગના હિસાબો એ રીતે જાહેર હિસાબ સમિતિ દ્વારા નિયત માપદંડો મુજબ પેટા-સદર સ્તરે અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી ખર્ચના વિચલનના કિસ્સાઓ બહાર લાવે છે.

ઉપરોક્ત આલેખ ૩.૭ની વિગતો મુજબ, રાજ્યના વિનિયોગ હિસાબોમાં વિનિયોગના આવા ૨,૬૧૯ એકમો છે. કદ અને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી અનુસાર પેટા-સદરોની વહેંચણી કોઠા ૩.૧૬માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો ૩.૧૬: કદ અને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી મુજબ પેટા-સદરોની વહેંચણી

અંદાજપત્રીય ફાળવણી (₹ માં)	પેટા-સદરોની સંખ્યા	પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)	અંદાજપત્રની કુલ રકમ (₹ કરોડમાં)	અંદાજપત્રમાં પેટા-સદરોનો હિસ્સો (ટકા)
૧૫ લાખથી ઓછી	૪૨૪	૧૬.૧૯	૧૨.૫૯	૦.૦૧
૧૫ લાખ- ૫૦ લાખ	૨૩૮	૯.૦૯	૬૬.૬૨	૦.૦૩
૫૦ લાખ- ૧ કરોડ	૧૬૦	૬.૧૧	૧૧૦.૦૨	૦.૦૫
૧ કરોડ - ૧૦ કરોડ	૭૫૭	૨૮.૯૦	૨,૮૨૬.૨૯	૧.૨૩
૧૦ કરોડ - ૧૦૦ કરોડ	૭૨૭	૨૭.૭૬	૨૫,૬૩૫.૧૨	૧૧.૨૦
૧૦૦ કરોડ અને વધુ	૩૧૩	૧૧.૯૫	૨,૦૦,૧૨૫.૭૫	૮૭.૪૮
કુલ	૨,૬૧૯	૧૦૦	૨,૨૮,૭૭૬.૩૯	૧૦૦

સ્રોત: ૨૦૨૦-૨૧ માટેના વિનિયોગ હિસાબો

કોઠા ૩.૧૬માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, પેટા-સદરોના લગભગ ૧૨ ટકાને કુલ અંદાજપત્રીય ફાળવણી ૮૭.૪૮ ટકા થાય છે જ્યારે પેટા-સદરોના ૧૬.૧૯ ટકાને કુલ ફાળવણીના માત્ર ૦.૦૧ ટકા થાય છે. આમ, વિનિયોગના એકમને, વિધાનસભાના નિયંત્રણમાં વધારો તેમજ અંદાજપત્રનો વહીવટ સરળ બનાવવા માટે, સદરોની સંખ્યા અને સદરોનું કદ બન્ને રીતે તર્કસંગત કરવાની જરૂર છે.

૩.૫.૨ અંદાજપત્ર અને વૈકલ્પિક કિંમત

ઘણી વખત, મૂળ/પૂરક જોગવાઈ મેળવતી વખતે, વિભાગો જુદી જુદી યોજનાઓ/પ્રવૃત્તિઓ હેઠળ જુદા જુદા હેતુઓ માટે મોટી વધારાની જરૂરિયાતો વિધાનસભાને જણાવે છે, પરંતુ છેવટે મૂળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને પૂરક જોગવાઈ અથવા તેના ભાગ કરતાં ઓછો ખર્ચ થાય છે. પરિણામે, વણવપરાયેલા ભંડોળનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. એજ સમયે, ભંડોળના અભાવે

ઘણી યોજનાઓ અપૂર્ણ રહે છે. આમ, અપૂર્ણ યોજનાઓના ઇચ્છિત લાભો જાહેર જનતા સુધી પહોંચી શકતા નથી. આનાથી યોજનાઓના ખર્ચમાં પણ વધારો થાય છે.

જો કે, મૂડી વિભાગની 25 યોજનાઓમાં (પરિશિષ્ટ 3.7), એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે સંબંધિત વિભાગો મૂળ જોગવાઈના (₹ 50 કરોડ અથવા વધુ) 50 ટકા કરતાં વધારે ઉપયોગ કરી શક્યાં ન હતાં જેના કારણે વર્ષના અંતે આ 25 યોજનાઓમાં ₹ 5,130 કરોડની બચત થઈ હતી.

વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબો, ભાગ IIના પરિશિષ્ટ IXમાં વધુમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે માર્ગ અને મકાન વિભાગ અને જળ સંપત્તિ વિભાગમાં 158 અપૂર્ણ મૂડી યોજનાઓ (અંદાજિત ખર્ચ: ₹ 9,827.32 કરોડ) હતી જેમાં 31 માર્ચ 2021 સુધીમાં ₹ 6,928.97 કરોડનો ઉત્તરોત્તર ખર્ચ થયો હતો. આ યોજનાઓ નવેમ્બર 2015 અને જૂલાઈ 2021 વચ્ચે પૂર્ણ થવાનો લક્ષ્યાંક હતો. જો યોગ્ય આયોજન થયું હોત તો, 25 યોજનાઓમાં વણવપરાયેલું (પરિશિષ્ટ 3.7) ₹ 5,130 કરોડનું ભંડોળ ભંડોળની અછતનો સામનો કરતી અન્ય યોજનાઓ/કાર્યક્રમોને ફાળવી શકાયું હોત.

3.5.3 અંદાજપત્રમાં મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો અને તેનું અમલીકરણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરું પાડવામાં આવેલું ખરેખર ભંડોળ

કાર્યક્રમની માર્ગદર્શિકા/પદ્ધતિઓની મંજૂરીનો અભાવ, વહીવટી મંજૂરીનો અભાવ, અંદાજપત્રીય ફાળવણી છૂટી ન કરવી, વગેરે કારણોસર રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતી ઘણી નીતિવિષયક પહેલનો અંશતઃ અમલ થાય છે અથવા અમલ થતો નથી. આ માત્ર લાભાર્થીઓને ઇચ્છિત લાભોથી વંચિત રાખતું નથી. પરંતુ અન્ય વિભાગોને આવી યોજનાઓમાં થયેલી બચતોના ભંડોળથી વંચિત રાખે છે, જેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શક્યા હોત.

વર્ષ 2020-21 માટેના નાણાકીય હિસાબોના ભાગ IIનું પરિશિષ્ટ XI, વર્ષ દરમિયાન લેવામાં આવેલા નીતિવિષયક મુખ્ય નિર્ણયો અથવા અંદાજપત્રમાં સૂચિત નવી યોજનાની વિગતો આપે છે. 2020-21 દરમિયાન, 26 નવી યોજનાઓ/મોટી નીતિવિષયક જાહેરાતો રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ઓડિટના અવલોકન મુજબ, તમામ 26 યોજનાઓનો વર્ષ દરમિયાન અમલ કરવામાં આવ્યો હતો.

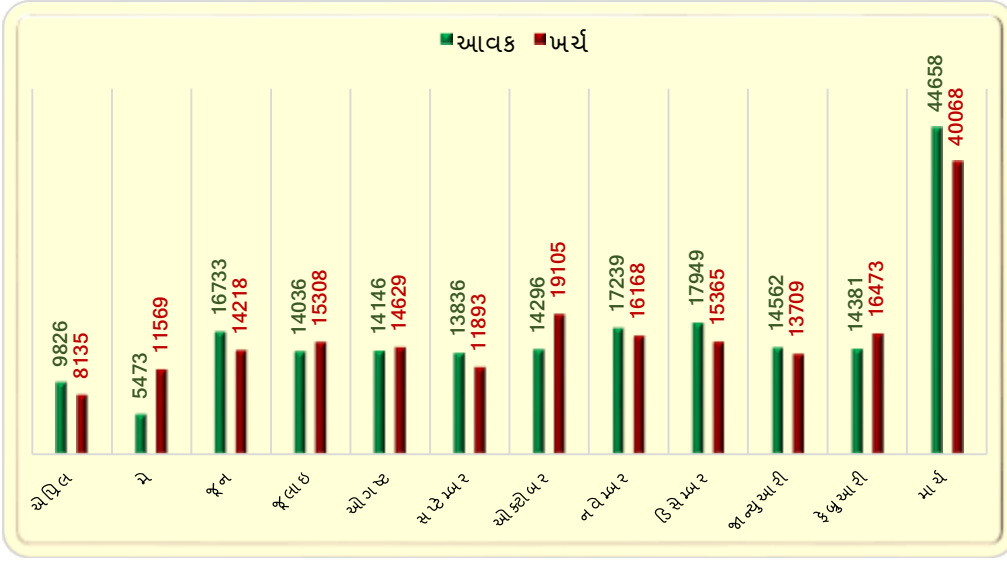
3.5.4 ખર્ચનો ધસારો

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, 1983 અનુસાર, ખર્ચનો ધસારો, વિશેષ રૂપે નાણાકીય વર્ષના છેવટના મહિનાઓમાં, એ નાણાકીય ઔચિત્યનું ઉલ્લંઘન છે.

2020-21 દરમિયાન રાજ્યની તિજોરીમાં આવક અને ચૂકવણીઓનો માસિક પ્રવાહ આલેખ 3.8માં દર્શાવ્યો છે.

આલેખ ૩.૮: ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન માસિક આવક અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

(ખર્ચના આંકડા વસૂલાત બાદના છે.)

આલેખ ૩.૮માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, માર્ચમાં આવક અને ખર્ચનો પ્રવાહ નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાનના અન્ય મહિનાઓ કરતાં બમણાથી વધુ હતો.

મુખ્ય સદરો જેમાં કુલ ખર્ચના ૫૦ ટકા કરતાં અધિક (દરેક કિસ્સામાં ₹ એક કરોડ કરતાં વધુ) ખર્ચ એકલા માર્ચ ૨૦૨૧માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો કોઠા ૩.૧૭માં આપી છે:

કોઠો ૩.૧૭: માર્ચ ૨૦૨૧માં ખર્ચનું પ્રમાણ

(₹ કરોડમાં)

મુખ્ય સદર	વર્ણન	૧ લો ત્રિમાસિક	૨ જો ત્રિમાસિક	૩ જો ત્રિમાસિક	૪ થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચના % તરીકે માર્ચમાં ખર્ચ
૨૦૭૫	પરચુરણ સામાન્ય સેવાઓ	૦.૦૩	૦.૧૮	૪.૦૯	૨૫.૦૦	૨૯.૩૦	૨૨.૯૨	૭૮.૨૩
૨૮૧૦	નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા	૫.૬૨	૩૭.૩૩	૩૯.૮૯	૧૯૩.૮૦	૨૭૬.૬૪	૧૮૦.૩૩	૬૫.૧૯
૩૦૫૧	બંદરો અને દીવાદાંડીઓ	૯.૫૦	૦.૦૦	૦.૦૦	૨૪.૭૧	૩૪.૨૧	૨૪.૭૧	૭૨.૨૩
૩૬૦૪	સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને વળતર અને સોંપણીઓ	૨.૨૯	૧૮.૦૪	૪૦.૪૭	૩૨૮.૭૮	૩૮૯.૫૮	૩૨૦.૬૬	૮૨.૩૧
૪૦૫૫	પોલીસ પર મૂડી જોગવાઈ	૬.૬૭	૬૦.૭૮	૩૩.૯૨	૧૨૭.૧૨	૨૨૮.૪૯	૧૨૧.૦૩	૫૨.૯૭
૪૨૫૦	અન્ય સામાજિક સેવાઓ પર મૂડી જોગવાઈ	૨૭.૯૭	૩૮.૮૦	૬૧.૪૭	૨૯૨.૦૦	૪૨૦.૨૪	૨૨૭.૧૩	૫૪.૦૫
૪૪૩૫	અન્ય કૃષિ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૪૦	૬૦.૭૯	૬૧.૧૯	૫૪.૨૩	૮૮.૬૩

મુખ્ય સદર	વર્ણન	1 લો ત્રિમાસિક	2 જો ત્રિમાસિક	3 જો ત્રિમાસિક	4 થો ત્રિમાસિક	કુલ ખર્ચ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચના % તરીકે માર્ચમાં ખર્ચ
4515	અન્ય ગ્રામ વિકાસ કાર્યક્રમો પર મૂડી જોગવાઈ	-1.25	114.11	242.50	579.40	934.76	504.31	53.95
4810	નવી અને પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	58.33	0.00	291.67	350.00	291.67	83.33
5053	નાગરિક ઉદ્યોગ પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	7.09	5.75	40.44	53.28	39.72	74.55
5055	માર્ગ અને પરિવહન પર મૂડી જોગવાઈ	0.00	79.55	17.32	372.13	469.00	361.74	77.13
6216	આવાસન માટે લોન	0.00	0.00	0.45	2.26	2.71	2.26	83.33
7055	માર્ગ પરિવહન માટે લોન	0.00	0.00	32.24	69.76	102.00	66.18	64.88
7615	પરચુરણ લોનો	0.00	0.00	0.00	45.23	45.23	32.87	72.67
	કુલ	50.83	414.21	478.50	2453.09	3396.63	2249.76	

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આમ, નાણાકીય નિયમનોની ભાવનાથી વિપરીત, ખર્ચનો એક નોંધપાત્ર હિસ્સો રાજ્ય સરકાર દ્વારા નાણાકીય વર્ષના અંતે ખર્ચવામાં આવ્યો હતો, જે ખર્ચ પર અપૂરતું નિયંત્રણ અને નબળું અંદાજપત્રીય વ્યવસ્થાપન દર્શાવે છે.

વધુમાં, માર્ચ 2021માં 1,914 પેટા-સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલા ₹ 43,396.06 કરોડના કુલ ખર્ચમાંથી, 126 પેટા-સદરો હેઠળ 100 ટકા ખર્ચ (₹ 4,784.34 કરોડ) માર્ચ 2021માં જ કરવામાં આવ્યો હતો. 16 પેટા-સદરો (126 પૈકી) જેમાં ₹ 10 કરોડ અથવા વધુનો ખર્ચ માર્ચ 2021માં કરવામાં આવ્યો હતો તેની વિગતો પરિશિષ્ટ 3.8 માં દર્શાવી છે.

ઉપરાંત, વિભાગ દ્વારા તેના હસ્તક મુકાબેલા અનુદાનની બાબતમાં કરવામાં આવેલા ખર્ચના કિસ્સામાં, એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે 108 પૈકી 10 અનુદાનોમાં, કુલ ખર્ચના 50 ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ કોઈ 3.18માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે માર્ચમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

કોઠો ૩.૧૮: માર્ચમાં ૫૦ ટકા કરતાં વધુ ખર્ચવાળા અનુદાનો (ઘટતી ટકાવારીના ક્રમમાં)

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અનુદાન નં.	વર્ણન	૧ લો ત્રિમાસિક	૨ જો ત્રિમાસિક	૩ જો ત્રિમાસિક	૪ થો ત્રિમાસિક	કુલ	માર્ચમાં ખર્ચ	કુલ ખર્ચની ટકાવારી રૂપે માર્ચમાં ખર્ચ
૧	૦૦૨૮	વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૦૯	૦.૦૯	૦.૦૯	૧૦૦.૦૦
૨	૦૦૮૧	વળતર અને સોંપણી	૦.૨૮	૮.૨૮	૧૭.૫૪	૨૭૪.૬૨	૩૦૦.૭૨	૨૭૪.૪૨	૯૧.૨૬
૩	૦૦૧૦	શિક્ષણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૧૭	૦.૪૧	૦.૪૫	૪૫.૯૩	૪૬.૯૬	૩૩.૨૦	૭૦.૭૦
૪	૦૦૪૧	આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૦.૦૧	૦.૦૫	૦.૩૫	૦.૪૧	૦.૨૮	૬૮.૨૯
૫	૦૦૭૫	બંદર અને પરિવહન વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૯.૯૫	૩.૦૯	૦.૪૭	૨૫.૨૭	૩૮.૭૮	૨૪.૯૬	૬૪.૩૬
૬	૦૦૫૫	માહિતી અને પ્રસારણ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૦.૦૦	૩.૧૮	૦.૫૦	૫.૯૦	૯.૫૮	૫.૯૦	૬૧.૫૭
૭	૦૧૦૧	શહેરી આવાસન	૦.૦૯	૧૪૯.૦૮	૬૦.૦૭	૮૮૬.૩૫	૧૦૯૫.૫૯	૬૫૯.૫૮	૬૦.૨૦
૮	૦૦૭૨	વળતર અને સોંપણી	૨.૨૯	૭.૨૧	૧૮.૫૯	૫૩.૩૦	૮૧.૩૯	૪૫.૬૩	૫૬.૦૭
૯	૦૦૩૫	સામાન્ય વહીવટ વિભાગને લગતો અન્ય ખર્ચ	૨.૯૯	૯૬.૭૩	૧૮૪.૮૭	૪૩૪.૭૪	૭૧૯.૩૩	૩૮૧.૦૩	૫૨.૯૭
૧૦	૦૦૭૧	ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ	૩૦૨.૧૦	૨૪૯.૨૮	૨૪૬.૧૦	૮૮૩.૯૦	૧૬૮૧.૩૮	૮૬૧.૫૩	૫૧.૨૪

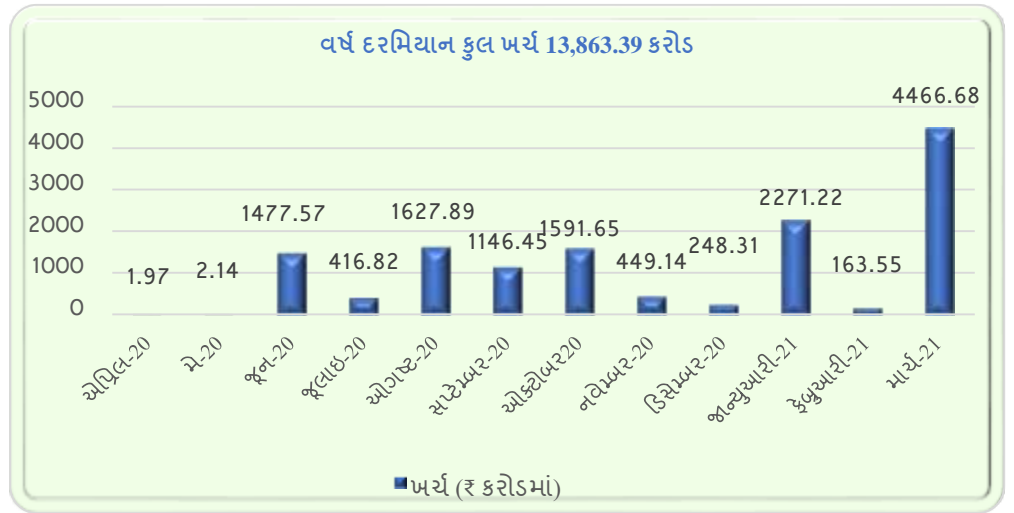
સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

૩.૫.૪.૧ માર્ચમાં ૨૫ ટકા કરતા અધિક ખર્ચ નોંધાવનાર વિભાગો

અગિયાર વિભાગોમાં^૫ કુલ ખર્ચના ૨૫ ટકા કરતાં અધિક ખર્ચ માર્ચ ૨૦૨૧માં કરવામાં આવ્યો હતો, મોટા ખર્ચવાળા બે વિભાગોની વિગતો આલેખ ૩.૯, અને ૩.૧૦માં દર્શાવી છે. તમામ ૧૧ વિભાગોની બાબતમાં માસ-વાર ખર્ચની વિગતો પરિશિષ્ટ ૩.૯માં દર્શાવી છે.

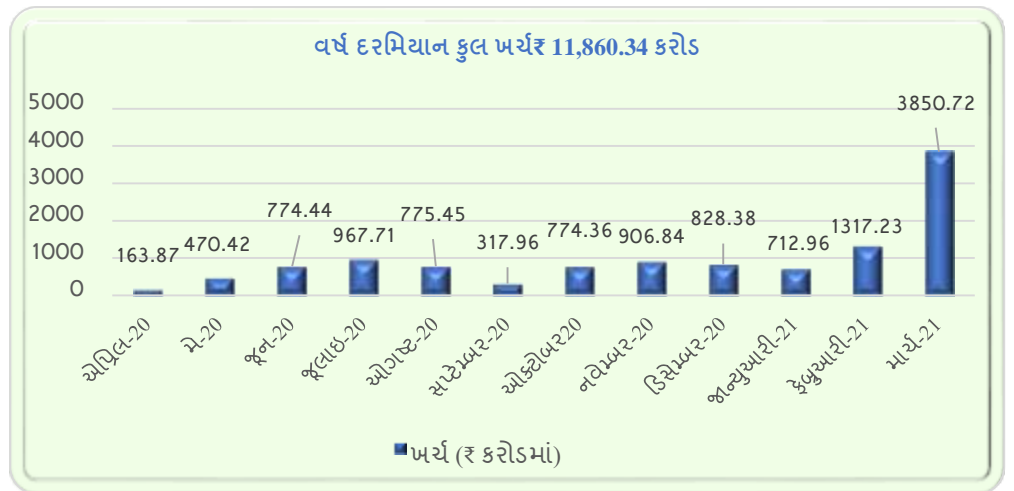
^૫ ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ; સામાન્ય વહીવટ; ઉદ્યોગ અને ખાણ; પંચાયત, ગ્રામ્ય આવાસન અને ગ્રામ વિકાસ; બંદરો અને પરિવહન; માર્ગ અને મકાન; વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી; સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ; રમતગમત, યુવા અને સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ; આદિજાતિ વિકાસ; અને શહેરી વિકાસ અને શહેરી આવાસન

આલેખ ૩.૯: ઉર્જા અને પેટ્રોકેમીકલ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

આલેખ ૩.૧૦: આદિજાતિ વિકાસ વિભાગનો માસ-વાર ખર્ચ

સ્રોત: પ્રધાન મહાલેખાકાર (હિસાબ અને હક) ની કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

૩.૬ પસંદ કરેલા અનુદાનોની સમીક્ષા

ગુજરાત અંદાજપત્ર નિયમાવલી, 1983ની જોગવાઈ મુજબ અનુદાનનો વહીવટ કરનાર સત્તાધિકારી તેના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર ધ્યાન રાખવા માટે અને તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની હદમાં રાખવા માટે જવાબદાર છે. આ સત્તાધિકારીની ફરજો અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોકસાઈપૂર્વક અંદાજો તૈયાર કરવા અને એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું કે તેને હસ્તક મુકવામાં આવેલ અનુદાન જે હેતુ માટે આપવામાં આવ્યું હોય તેના માટે જ વપરાય અને થયેલી બચતની જો જરૂર ન હોય તો પરતસોંપણી કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સત્તાધિકારીઓ આ સૂચનાઓનું કેટલી હદે પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવાના દ્રષ્ટિકોણ સાથે ઓડિટ દ્વારા, શિક્ષણ વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 9 (શિક્ષણ) અને માર્ગ અને મકાન વિભાગ હેઠળ

અનુદાન નં. ૮૬નું (માર્ગો અને પુલો) સંચાલન કરતા વહીવટી વિભાગો/નિયંત્રણ અધિકારીઓના ૨૦૧૮-૧૯થી ૨૦૨૦-૨૧ના ત્રણ વર્ષના સમયગાળા માટેના રેકર્ડની પ્રતિક ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફરજીયાતમાં કરવામાં આવી છે.

૩.૬.૧ અનુદાન નં. ૯ શિક્ષણની સમીક્ષા

શિક્ષણ વિભાગ પ્રાથમિક શિક્ષણ, અખંડ શિક્ષણ, સાક્ષરતા શિક્ષણ, માધ્યમિક શિક્ષણ, ઉચ્ચ શિક્ષણ, તકનીકી શિક્ષણ, ફાર્મસી શિક્ષણ વગેરે સંભાળે છે. ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન અનુદાન નં. ૦૯ના મહેસૂલ અને મૂડી સદરો હેઠળ કરવામાં આવેલી અંદાજપત્રીય ફાળવણી અને ખર્ચ નીચે કોઠા ૩.૧૯માં આપ્યા છે:

કોઠો ૩.૧૯: ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન અનુદાન નં. ૦૯ હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ			ખર્ચ	અધિક (+)/ બચત (-)	વિચલનની ટકાવારી
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલ મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૨૪૧૭૩.૪૦	૩૨૧૮.૪૧	૨૭૩૯૧.૮૧	૨૮૮૨૫.૯૨	(+)૧૪૩૪.૧૧	(+)૫.૨૪
૨૦૧૯-૨૦	૨૬૯૦૦.૦૩	૧૯૪૮.૪૭	૨૮૮૪૮.૫૦	૨૯૪૬૩.૯૧	(+)૬૧૫.૪૧	(+)૨.૧૩
૨૦૨૦-૨૧	૨૮૭૪૪.૪૭	૧૪૬૯.૯૦	૩૦૨૧૪.૩૭	૩૧૪૩૩.૦૪	(+)૧૨૧૮.૬૭	(+)૪.૦૩
મહેસૂલ બિન-મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૨૪૪.૦૦	૩૨.૭૦	૨૭૬.૭૦	૨૭૬.૭૦	૦૦	૦૦
૨૦૧૯-૨૦	૨૪૮.૨૬	૦.૫૦	૨૪૮.૭૬	૨૪૮.૭૬	૦૦	૦૦
૨૦૨૦-૨૧	૨૪૫.૪૧	૮.૪૮	૨૫૩.૮૯	૨૫૩.૮૯	૦૦	૦૦
મૂડી મતપાત્ર						
૨૦૧૮-૧૯	૭૯૮.૪૩	૦	૭૯૮.૪૩	૪૪૬.૭૦	(-)૩૫૧.૭૩	(-)૪૪.૦૫
૨૦૧૯-૨૦	૫૭૯.૯૮	૦	૫૭૯.૯૮	૨૨૯.૩૭	(-)૩૫૦.૬૧	(-)૬૦.૪૫
૨૦૨૦-૨૧	૫૫૨.૭૮	૦	૫૫૨.૭૮	૩૦૧.૪૦	(-)૨૫૧.૩૮	(-)૪૫.૪૮

સ્રોત: - સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરના કોઠામાં જોઈ શકાય છે કે ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન વિભાગ દ્વારા મૂડી વિભાગ હેઠળની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરી શકાયો ન હતો અને વણવપરાયેલી જોગવાઈઓ ૪૪.૦૫થી ૬૦.૪૫ ટકા વચ્ચે રહી હતી. વધુમાં, ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન વિભાગે પૂરક અનુદાન મેળવ્યું હોવા છતાં વિભાગ દ્વારા મહેસૂલ મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ કુલ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરતાં અધિક ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. અધિક ખર્ચ માટેનું કારણ વિભાગ દ્વારા ઓડિટને જણાવવામાં આવ્યું ન હતું.

અનુદાન નં. ૯: શિક્ષણની ઓડિટ ચકાસણી સંબંધિત અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

૩.૬.૧.૧ અંદાજપત્રમાં સમાવિષ્ટ નવી બાબતો/પહેલોનું અમલીકરણ

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે અંદાજપત્ર વખતે જાહેર કરવામાં આવેલી ઘણી બધી નવી બાબતો/પહેલોનો અમલ કરવામાં આવ્યો ન હતો અને નીચે કોઠા ૩.૨૦માં આપેલી વિગતો પ્રમાણે તે પરિપૂર્ણ થયા વગર રહી હતી:

કોઠો ૩.૨૦: નવી બાબતોનું અમલીકરણ

(₹ લાખમાં)

અંદાજપત્રીય સદર	બાબતનું વર્ણન	આવર્તક	અનાવર્તક	કુલ	અમલ ન થવાના કારણો
૨૦૧૮-૧૯					
૨૨૦૨-૦૨-૧૧૦-૦૧	અનુદાન મેળવતી બિન-સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓના કર્મચારીઓની સેવાપોથીઓનું ડિજિટાઇઝેશન.	૨૨૫૬.૦૦	૨૬૪.૦૦	૨૫૨૦.૦૦	વહીવટી મંજૂરી મળી નથી.
૨૨૦૨-૦૨-૧૧૦-૦૧	જાહેર-ખાનગી ભાગીદારીની રીતે ત્રણ સ્વ-નિર્ભર સૈનિક શાળાઓ શરૂ કરવી	૪૦૫.૦૦	-	૪૦૫.૦૦	૪૭ ખાનગી એકમો દ્વારા અરજીઓ કરવામાં આવી હતી. સરકાર તરફથી મંજૂરી મળી નથી.
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૨-૦૯	ભારતીય શિક્ષક તાલીમ સંસ્થા, ગાંધીનગર ખાતે શિક્ષકની જગ્યાઓ	૧૦૦.૦૦	-	૧૦૦.૦૦	યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન દ્વારા ભરતી પર પ્રતિબંધના કારણે
૨૦૧૯-૨૦					
૨૨૦૨-૦૨-૧૦૯-૦૧	સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓમાં CCTV કેમેરા	-	૧૦૯.૩૫	૧૦૯.૩૫	સમયમર્યાદામાં કામ પૂર્ણ ન થવાના કારણે
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૩-૦૧	સરકારી કોલેજોમાં CCTV પ્રણાલીની ખરીદી	-	૭૬૫.૦૦	૭૬૫.૦૦	શિક્ષણ વિભાગના સરકારી ઠરાવ મુજબ ₹ ૪૧૮.૮૨ લાખ ગુજરાત જ્ઞાન સંઘમાં (Knowledge Consortium of Gujarat) મુકવામાં આવ્યા છે અને બાકીના અનુદાનની પરતસોંપણી કરવામાં આવી છે.
૨૨૦૨-૦૩-૧૦૩-૦૧	સરકારી કોલેજો માટે નેશનલ એસેસમેન્ટ એન્ડ એક્રેડિટેશન કાઉન્સિલનો (NAAC) અધિકારપત્ર	-	૫૬૦.૦૦	૫૬૦.૦૦	વહીવટી કારણોસર અમલ કરવામાં ન આવ્યો
૨૨૦૨-૮૦-૦૦૧-૦૧	ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની કચેરી માટે ફર્નીચર અને સાધનસામગ્રીની ખરીદી અને કચેરીના નવીનીકરણ માટે	-	૨૬૩.૦૮	૨૬૩.૦૮	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).
૨૨૦૨-૮૦-૦૦૩-૦૫	જીલ્લા શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થા (DIET) માટે મહેકમની રચના કરવી	૬૩.૭૩	-	૬૩.૭૩	વહીવટી કારણોસર કોઇ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

અંદાજપત્રીય સદર	બાબતનું વર્ણન	આવર્તક	અનાવર્તક	કુલ	અમલ ન થવાના કારણો
2203-00-001-01	ઇજનેરી ડિઝાઇન અને ઉદ્યોગ સાહસિકતાને સમર્થન માટે 1-કેન્દ્રીય અને 3-સ્થાનિક ઉચ્ચ પ્રૌદ્યોગિકી પ્રયોગશાળાઓ શરૂ કરવી	-	900.00	900.00	ટેન્ડર પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાના કારણે અમલ કરવામાં ન આવ્યો.
2203-00-001-01	આપાતકાળ પ્રૌદ્યોગિકી પ્રયોગશાળાની સ્થાપના	-	1000.00	1000.00	ટેન્ડર પ્રક્રિયા પૂર્ણ ન થવાના કારણે અમલ કરવામાં ન આવ્યો
2203-00-001-01	સરકાર અને અનુદાનિત ઇજનેરી કોલેજો અને રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થાનો માટે સંશોધન પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન માટે STEM સંશોધન અનુદાન	80.00	-	80.00	અનુદાનની ચૂકવણી થઈ શકી ન હતી કારણ કે સંશોધકો તરફથી કોઈ માંગણી મળી ન હતી.
2203-00-001-05	ગુજરાત પ્રૌદ્યોગિકી મહાવિદ્યાલય માટે નવી જગ્યાઓ ઉભી કરવી	82.61	-	82.61	રકમની પરતસોંપણી કરવામાં આવી કારણ કે વર્ષ દરમિયાન જગ્યાઓ ભરી શકાઈ નહીં.
4202-01-201-06	જામનગર અને સુરેન્દ્રનગર ખાતે જીલ્લા શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થાનું (DIET) નવીનીકરણ	-	281.40	281.40	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર 2021).
4202-01-201--06	જામનગર અને સુરેન્દ્રનગર ખાતે શિક્ષણ અને તાલિમ સંસ્થાનું (DIET) નવીનીકરણ	-	187.60	187.60	કામ પૂર્ણ થયું નથી (નવેમ્બર 2021).
2020-21					
2202-02-110-01	સહાયક અનુદાન મેળવતી 1415 બિન-સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓ માટે અમર્યાદિત ઇન્ટરનેટ સુવિધા	166.97	-	166.97	વહીવટી મંજૂરી મળી નથી.

સ્ત્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.6.1.2 મંજૂર ન થયેલી બાબત પર ખર્ચ

2018-19ના અંદાજપત્રમાં, મુખ્ય સદર-2202-સામાન્ય શિક્ષણ હેઠળ એક નવી બાબત એટલે કે "સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓની બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને સરકાર દ્વારા પરીક્ષા ફી પૂરી પાડવી" બાબતે ₹ 28.43 કરોડની જોગવાઈ સાથે અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ બાબત હેઠળ સરકારે ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ (બોર્ડ) દ્વારા લેવામાં આવતી ધોરણ 10 અને 12ની (વિજ્ઞાન અને સામાન્ય પ્રવાહ) પરીક્ષાઓ આપતા આવા વિદ્યાર્થીઓની પરીક્ષા ફી ચૂકવવાનો ઠરાવ કર્યો હતો (એપ્રિલ 2018).

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે આ બાબત પર 2018-19માં ₹ 14.23 કરોડનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં બ્રિલિયન્ટ સર્ચ ટેસ્ટ, જેને સરકારની આ યોજના/બાબતમાં આવરી લેવાયું નથી તેમાં બેઠેલી બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં કરવામાં આવેલા ₹ 13.76 લાખનો ખર્ચ સામેલ હતો.

શાળા કમિશનરે જણાવ્યું હતું કે (સપ્ટેમ્બર 2021) બોર્ડને આ ખર્ચ માટે સરકારની મંજૂરી મેળવવાની અથવા આ રકમની સરકારના હિસાબમાં પરતસોંપણી કરવાની સૂચના આપવામાં આવી છે.

3.6.1.3 ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ તરફથી અનુદાનની ઓછી ભરપાઇ

વર્ષ દરમિયાન, ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડના (બોર્ડ) પ્રમુખ, ઉપ-પ્રમુખ, સચિવ, સંયુક્ત સચિવો અને સહાયક સચિવો અને અન્ય અધિકારીઓ તેમજ મહેકમના પગાર અથવા માનદ વેતન, પેન્શન, રજા અને અન્ય ભથ્થાના ખર્ચને પહોંચી વળવા રાજ્ય સરકાર શાળા કમિશનર દ્વારા અનુદાન આપે છે. ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ અધિનિયમ, 1972 નિયત કરે છે કે, આ રકમ બોર્ડ તેના પોતાના ભંડોળમાંથી દર વર્ષે રાજ્ય સરકારને ભરપાઈ કરી દેશે.

બોર્ડ દ્વારા સરકારને ભરપાઇ કરવામાં આવેલી રકમની સ્થિતિ નીચે કોઠા 3.21માં દર્શાવી છે:

કોઠો 3.21: છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ દ્વારા ઓછી ભરપાઇની વિગતો

(₹ લાખમાં)

ક્રમાંક	વર્ષ	બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલો ખર્ચ	સરકારને કરવામાં આવેલી ભરપાઇ	ઓછી ભરપાઇ કરેલી રકમ
1	2016-17	627.98	615.50	12.48
2	2017-18	861.22	852.82	8.40
3	2018-19	889.99	877.88	12.11
4	2019-20	798.49	788.21	10.28
5	2020-21	712.74	684.74	28.00
કુલ		3,890.42	3,819.15	71.27

સ્રોત: બોર્ડ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી માહિતી

ઉપરના કોઠામાં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, બોર્ડે ₹ 38.90 કરોડના ખર્ચની સામે સરકારને ₹ 38.19 કરોડની ભરપાઇ કરી હતી, પરિણામે ₹ 71.27 લાખની ઓછી ભરપાઇ થઇ હતી.

ઓડિટમાં આ ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું ત્યારે બોર્ડે જણાવ્યું હતું કે (ઓક્ટોબર 2021) બોર્ડના તમામ કર્મચારીઓના માત્ર પગારની ભરપાઇ સરકારને કરવામાં આવી છે, જો કે, બોર્ડ પર પડતો પૂરેપૂરો નાણાકીય બોજ ટાળવા માટે નિવૃત્તિ વખતે બોર્ડમાં પ્રતિનિયુક્તિ પરના કર્મચારીઓની રજાની રોકડની ભરપાઇ કરવામાં આવી નથી. વધુમાં, શાળા કમિશનરે અવલોકનનો સ્વીકાર કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે (સપ્ટેમ્બર 2021) અનુદાનની ભરપાઇ પર દેખરેખ માટે પ્રણાલીની સ્થાપના કરવામાં આવશે.

૩.૬.૧.૪ કામ ખરેખર પૂર્ણ થયા વિના વપરાશી પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું

જે શરતો પર અનુદાન મંજૂર કરવામાં આવ્યું હોય તે પરિપૂર્ણ થઈ હોય ત્યારે અનુદાનિત સંસ્થા દ્વારા વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવે છે.

વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯ માટેના અંદાજપત્રમાં, મધ્યાહ્ન ભોજન (MDM) હેઠળ ૭૪૪ નવા રસોડુ-સહ-ભંડારના બાંધકામ માટે મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનરને ₹ ૧૯.૨૨ કરોડ આપવામાં આવ્યા હતાં. ૮૪૧ રસોડુ-સહ-ભંડારનું બાંધકામ ૨૦૧૮-૧૯ દરમિયાન કરવામાં આવ્યું હતું એવું જણાવીને મધ્યાહ્ન ભોજન યોજના કમિશનરે ₹ ૧૯.૨૨ કરોડની પૂરેપૂરી રકમ માટે વપરાશી પ્રમાણપત્ર આપ્યું હતું (ઓગષ્ટ ૨૦૨૧).

પ્રસ્તુત ખર્ચમાંથી ઉભી કરેલી અસ્ક્યામતોની ભૌતિક ચકાસણી માટે જીલ્લા યોજના ઇજનેર અને સર્વ શિક્ષા અભિયાનના પ્રતિનિધિઓ સાથે ૨૧-૧૦-૨૦૨૧ના રોજ અટકળે પસંદ કરેલા છ મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાની ઓડિટે સ્થળ મુલાકાત કરી હતી.

સ્થળ મુલાકાત દરમિયાન, એવું ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે પાંચ મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાનું બાંધકામ પૂર્ણ થઈ ગયું હતું જ્યારે એક શાળા^૬ ખાતે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાઓનું બાંધકામ પ્રગતિમાં હતું. આમ છતાં, રાજ્ય યોજના નિયામકની (સર્વ શિક્ષા અભિયાન) કચેરીએ બાંધકામ ખરેખર પૂર્ણ થયાની ખાતરી કર્યા વિના પૂરેપૂરા અનુદાનની બાબતમાં વપરાશી પ્રમાણપત્ર મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનરને જારી કર્યું હતું.

સ્થળ મુલાકાત પર આધારિત ઓડિટ અવલોકનના જવાબમાં રાજ્ય યોજના નિયામકની (સર્વ શિક્ષા અભિયાન) કચેરીએ (નવેમ્બર ૨૦૨૧) જણાવ્યું હતું કે નવેમ્બર ૨૦૨૧ની સ્થિતિએ આઠ રસોડુ-સહ-ભંડારોનું બાંધકામ ચાલુ હતું. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સામાન્ય રીતે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડાઓનું બાંધકામ ગ્રામ મુલ્કી બાંધકામ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને જ્યારે સર્વ શિક્ષા અભિયાન કચેરીમાંથી શાળાના સત્તાવાળાઓને અનુદાનની ચૂકવણી કરવામાં આવે છે ત્યારે વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત જવાબનું મધ્યાહ્ન ભોજન કમિશનર દ્વારા સમર્થન કરવામાં આવ્યું હતું (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

જવાબ પુષ્ટિ કરે છે કે મધ્યાહ્ન ભોજનના રસોડુ-સહ-ભંડારનું બાંધકામ પૂર્ણ થયા પહેલા પૂરેપૂરા અનુદાન માટે વપરાશી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

૩.૬.૧.૫ સતત અધિક ખર્ચ

ગુજરાત સરકારના શિક્ષણ વિભાગના વર્ષ ૨૦૧૮-૨૧ના અંદાજપત્રીય અંદાજોની ચકાસણી દરમિયાન એવું ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે પ્રાથમિક પંચાયત શિક્ષકોને વય-નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ, ગ્રેયુઇટી અને કુટુંબ પેન્શનને લગતા ત્રણ સદરો હેઠળ નીચે કોઠા ૩.૨૨માં દર્શાવ્યા મુજબ ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન સતત અધિક ખર્ચ થયો હતો:

^૬ દાનાજીની મુવાડી પ્રાથમિક શાળા, દહેગામ, ગાંધીનગર

કોઠો ૩.૨૨: સતત અધિક ખર્ચની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

સદર	૨૦૧૮-૧૯			૨૦૧૯-૨૦			૨૦૨૦-૨૧		
	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક	અનુદાન	ખર્ચ	અધિક
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૧.૦૧	૨૮૭૫.૮૬	૪૬૯૨.૨૯	૧૮૧૬.૪૩	૩૫૯૧.૯૪	૪૫૭૫.૦૦	૯૮૩.૦૬	૩૭૦૦.૦૦	૪૮૮૯.૮૩	૧૧૮૯.૮૩
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૪.૦૧	૪૪૦.૦૦	૭૫૮.૭૬	૩૧૮.૭૬	૬૦૦.૦૦	૭૮૬.૫૦	૧૮૬.૫૦	૭૦૦.૦૦	૯૨૮.૦૫	૨૨૮.૦૫
૨૦૭૧.૦૧.૧૦૫.૦૧	૩૬૩.૦૦	૩૯૯.૦૧	૩૬.૦૧	૩૬૩.૦૦	૩૮૦.૩૪	૧૭.૩૪	૩૬૮.૦૦	૪૦૧.૬૭	૩૩.૬૭

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઓડિટ દ્વારા આ ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું ત્યારે, નિયામક, પ્રાથમિક શિક્ષણ જણાવ્યું હતું કે (નવેમ્બર ૨૦૨૧) ઉપરોક્ત ખર્ચ જીલ્લા પંચાયતની પ્રાથમિક શાળાઓ સંબંધિત શિક્ષકોના ગ્રેજ્યુઇટી અને પેન્શન પર કરવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, આ ખર્ચ જીલ્લા તિજોરીઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો જે દર મહિને ખર્ચના આંકડા પૂરા પાડતા નથી તેથી તે આ હેતુ માટે જરૂરિયાતની આકારણી મુશ્કેલ બનાવે છે. વધુમાં ઉમેરવામાં આવ્યું હતું કે, અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરતી વખતે, જીલ્લા તિજોરીઓ અંદાજપત્ર અને ખર્ચના આંકડા પૂરા પાડતી નથી અને આથી, અંદાજપત્રીય અંદાજો રજૂ કરતી વખતે ખર્ચના આંકડાની સાચી આકારણી કરી શકાઈ ન હતી, જે અધિક ખર્ચમાં પરિણમે છે.

જવાબ વાજબી નથી કારણ કે નિયામક, પ્રાથમિક શિક્ષણ કચેરી પાસે જીલ્લા પંચાયતના નિવૃત્ત/કાર્યરત પ્રાથમિક શિક્ષકોની કોઈ આધારમાહિતી નથી જેણે ખર્ચના વધુ સારા અંદાજ માટે સરળતા કરી આપી હોત. વધુમાં, સંકલિત નાણાકીય વ્યવસ્થાપન પ્રણાલીનો (IFMS) ડેટા તમામ નિયંત્રણ અધિકારીઓ પાસે ઉપલબ્ધ હોય છે અને આ મુખ્ય સદર હેકળના અગાઉના વર્ષના ખર્ચના આધારે અંદાજપત્રીય અંદાજો તૈયાર કરવા જોઈતા હતાં.

૩.૬.૧.૬ વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ રોકડ પત્રક અને તિજોરીના પત્રકોની બંધ સિલકો વચ્ચે ખૂબ મોટો તફાવત

ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર વ્યક્તિગત લેજર હિસાબ (Personal Ledger Account) નિભાવે છે. વ્યક્તિગત લેજર હિસાબના વહીવટકર્તાએ દરેક ત્રિમાસિકમાં સિલકોનું તિજોરી સાથે સમાયોજન કરવાનું હોય છે.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર બંધ સિલકો ત્રિમાસિક પત્રક રજૂ કરે છે જેમાં તિજોરી અને તેમની કચેરી મુજબની બંધ સિલકોમાં તફાવતો હતાં. ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન દરેક ત્રિમાસિકના અંતે બંધ સિલકોમાં તફાવત નીચે કોઠા ૩.૨૩માં દર્શાવ્યો છે:

કોઠો ૩.૨૩: ૨૦૧૮-૨૧ દરમિયાન દરેક ત્રિમાસિકના અંતે રોકડ પત્રક અને તિજોરી મુજબ બંધ સિલકોમાં તફાવત

(₹ કરોડમાં)

ત્રિમાસિક અંતિત	PLA રોકડ પત્રક મુજબ બંધ સિલક	તિજોરીના પત્રક મુજબ બંધ સિલક	તફાવત
જૂન-૧૮	૩૧૩.૦૨	૩૧૪.૯૧	(-)૧.૮૯
સપ્ટેમ્બર-૧૮	૩૧૮.૯૧	૩૨૦.૧૬	(-)૧.૨૫
ડિસેમ્બર-૧૮	૮૭.૬૪	૮૮.૯૯	(-)૧.૩૫
માર્ચ-૧૯	૮૭.૬૯	૯૦.૧૩	(-)૨.૪૪
જૂન-૧૯	૨૧૭.૭૦	૨૧૮.૯૫	(-)૧.૨૫
સપ્ટેમ્બર-૧૯	૩૪૬.૭૧	૩૪૮.૦૩	(-)૧.૩૨
ડિસેમ્બર-૧૯	૩૪૩.૭૦	૩૪૪.૯૮	(-)૧.૨૮
માર્ચ-૨૦	૧૫૩.૪૭	૧૬૩.૧૨	(-)૯.૬૫
જૂન-૨૦	૧૦૮.૯૫	૧૧૦.૨૩	(-)૧.૨૮
સપ્ટેમ્બર-૨૦	૧૮૯.૯૮	૭૩.૧૫	૧૧૬.૮૩
ડિસેમ્બર-૨૦	૧૩૧.૯૭	૧૩૪.૦૪	(-)૨.૦૭
માર્ચ-૨૧	૨૬૧.૮૩	૨૭૪.૨૦	(-)૧૨.૩૭

સ્રોત: ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

ઓડિટ એવુ પણ અવલોકન કર્યું હતું કે ₹ ૧૧૮.૧૪ કરોડની રકમ “સમાયોજન ન થયેલા તફાવતો” તરીકે અલગ રીતે દર્શાવીને સમાયોજન બાકી રાખીને તફાવતોમાંથી દૂર કરવામાં આવી હતી. આ ખર્ચની વિગતોની ઓડિટ દ્વારા ખરાઇ થઇ શકી ન હતી.

ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની કચેરીએ જણાવ્યું હતું કે (નવેમ્બર ૨૦૨૧) આ તફાવતો પહેલાથી અસ્તિત્વમાં છે અને હજી તેનું સમાયોજન કરવામાં આવ્યું નથી. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ભવિષ્યમાં તફાવતોનું, જો કોઈ હોય તો, તિજારી સાથે સમાયોજન કરવામાં આવશે અને ઓડિટને જાણ કરવામાં આવશે.

જવાબ વાજબી નથી કારણ કે ઘણા મોટા તફાવતો લાંબા સમયથી સમાયોજન થયા વિના રહ્યા છે અને આથી, ભંડોળની ઉચાપતની શક્યતા નકારી શકાય નહીં.

૩.૬.૧.૭ ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાઓની જાણ ન કરવી

સામાન્ય નાણાકીય નિયમો, ૨૦૧૭નો નિયમ ૩૩ બતાવે છે કે, રાજ્ય સરકારના જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાઓની ઓડિટને જાણ કરવાની હોય છે. ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે રાજ્ય યોજના નિયામકની કચેરી, સર્વ શિક્ષા અભિયાન, ગાંધીનગરમાં થયેલી

ઉચાપતના નીચેના બે કિસ્સાની જાણ ઓડિટને કરવામાં આવી ન હતી. આ કિસ્સાઓની વિગતો કોઠા ૩.૨૪માં આપવામાં આવી છે.

કોઠો ૩.૨૪: ઓડિટને જાણ ન કરેલા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સા

ક્રમાંક	કચેરીનું નામ	વર્ષ	સંડોવાયેલી રકમ (₹ લાખમાં)	કિસ્સાની સ્થિતિ (નવેમ્બર ૨૦૨૧ ના રોજ)
૧	જિલ્લા યોજના અધિકારી કચેરી, સુરેન્દ્રનગર	૨૦૦૮	૩૨.૦૭	આગામી સુનાવણીની તારીખ -૦૩ ડિસેમ્બર ૨૦૨૧
૨	જિલ્લા યોજના અધિકારી, કચ્છ	૨૦૧૯	૫૪.૫૭	તહોમતનામુ રજૂ કર્યું

સ્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી

આમ, જુદા જુદા વિભાગો દ્વારા ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાની ઓડિટને જાણ ન કરવાની શક્યતા રહેલી છે. નાણા વિભાગે સામાન્ય નાણાકીય નિયમોના નિયમ ૩૩ના અનુસરણ રૂપે તમામ વિભાગોને જરૂરી સૂચનાઓ જારી કરવાની જરૂર છે કે જેથી તાબાની કચેરીઓમાં ઉચાપત/ચોરી/દુર્વિનિયોગના કિસ્સાની જાણ આવા કિસ્સાઓના યોગ્ય અનુસરણ માટે તમામ સંબંધિત સત્તાધિકારીઓને સમયસર જણાવી શકાય.

૩.૬.૧.૮ અગાઉના વર્ષોની વણવપરાયેલી સિલકો અયોગ્ય રીતે મહેસૂલી આવક તરીકે જમા લેવાઈ

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ના ફકરા ૧૦૩ અનુસાર, ખર્ચ કરનાર વિભાગોએ જ્યારે બચત થવાનું અપેક્ષિત હોય ત્યારે વણવપરાયેલ અનુદાનો/વિનિયોગો અથવા તેના ભાગની નાણા વિભાગને પરતસોંપણી કરવી જોઈએ. આ વણવપરાયેલી સિલકો સંબંધિત મહેસૂલી ખર્ચના મુખ્ય સદરે જમા કરવી જોઈએ એટલે કે જો તે એ જ વર્ષ સંબંધિત હોય તો આની નોંધ સંબંધિત સેવા સદર હેઠળ ખર્ચમાં ઘટાડા તરીકે કરવી જોઈએ અને જો તે અગાઉના વર્ષોને લગતી હોય તો હિસાબના સંબંધિત મુખ્ય સદરની નીચે અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત તરીકે અલાયદા ગૌણ સદર ૯૧૧-“બાદ-અધિક ચૂકવણીઓની વસૂલાત” નીચે કરવી જોઈએ.

અનુદાન નં. ૯ હેઠળ નિયંત્રણ અધિકારીઓ દ્વારા જમા કરવામાં આવેલા ચલણોની નમૂના ચકાસણી દરમિયાન, ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ૨૦૧૭-૧૮થી ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન ₹ ૧૪૩.૭૬ કરોડની રકમની મહેસૂલી ખર્ચની વણવપરાયેલી સિલકો સરકારી હિસાબમાં મહેસૂલી આવક તરીકે જમા કરવામાં આવી હતી. સંબંધિત વર્ષોની મહેસૂલી આવક અને મહેસૂલી ખર્ચના ચોક્કસ નિરૂપણને એટલા પ્રમાણમાં અસર કરી હતી. વિગતો નીચે કોઠો ૩.૨૫ માં આપી છે.

કોઠો ૩.૨૫: મહેસૂલી આવક તરીકે જમા કરાવેલી મહેસૂલી ખર્ચની વણવપરાયેલી સિલકો

ક્રમાંક	વર્ણન	મુખ્ય સદર	અનુદાન મળ્યાનું વર્ષ	જેમાં વણવપરાયેલા અનુદાનની પરતસોંપણી થઇ તે અંદાજપત્રીય સદર	અનુદાનની પરત સોંપણીનું વર્ષ	પરતસોંપણીની રકમ (₹ કરોડમાં)
1	માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શાળાઓની (GS & HSEB) બાળાઓ અને દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓ માટે સરકાર દ્વારા પરીક્ષા ફી પૂરી પાડવી	2202	2020-21	0202	2021-22	3.41
2	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી	2202	2018-19	0202	2018-19	5.30
3	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી	2202	2019-20	0202	2019-20	2.68
4	શિક્ષણના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વ-નિર્ભર શાળાઓમાં પ્રવેશ લીધો હોય તેમની વધારાની ફી.	2202	2020-21	0202	2020-21	1.06
5	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2017-18	0202	2017-18	4.27
6	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચમાધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2017-18	0202	2017-18	4.20
7	પ્રાથમિક શિક્ષકોના પગાર અને ભથ્થા	2202	2017-18	0202	2017-18	100.00
8	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2018-19	0202	2018-19	5.81
9	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2019-20	0202	2019-20	7.88
10	ગુજરાત માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડ, ગાંધીનગર દ્વારા પગાર અને ભથ્થાની ભરપાઇ	2202	2020-21	0202	2020-21	6.85
11	ગુજરાત રાજ્ય ઓપન સ્કૂલ	2202	2011-16	0202	2020-21	1.03
12	સરકારી માધ્યમિક અને ઉચ્ચમાધ્યમિક શાળાઓ માટે ફર્નિચરની ખરીદી (CoS)	2202	2019-20	0202	2020-21	0.12
13	યોજના બંધ થવાથી	2202	---	0202	2018-19	0.99
14	યોજના બંધ થવાથી	2202	---	0202	----	0.02
15	અધિક અનુદાનની વસૂલાત	2203	--	0202	2018-19	0.14
					કુલ	143.76

સ્રોત: શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતી

3.6.1.9 ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં ભંડોળ મુકવું

નાણા વિભાગે સૂચના જારી કરી હતી કે (29 ઓક્ટોબર 2016) રાજ્ય સરકારના ઉપક્રમો/સંસ્થાઓ/મંડળીઓ, વગેરે તેમના વણવપરાયેલ ભંડોળો ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં (GSFS) મુકી શકે છે. તેના પર મળેલું વ્યાજ મુખ્ય સદર 0049 04 800-21-અન્ય આવક હેઠળ સરકારના ખાતામાં જમા કરવાનું હતું.

2009-21ના સમયગાળા દરમિયાન, શિક્ષણ વિભાગને 31 કેસોમાં ₹ 1,595.04 કરોડનું અનુદાન મળ્યું હતું (પરિશિષ્ટ 3.10) જેમાંથી ₹ 1,208.22 કરોડ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં મુકવામાં આવ્યા હતાં. આવી માતબર રકમ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં મુકવા માટેના કારણો વિભાગે રજૂ કર્યા ન હતાં.

એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે ફાળવવામાં આવેલા પરંતુ તાત્કાલિક જરૂર ન હોય એવા ભંડોળોનો વિભાગો/બોર્ડો/નિગમો દ્વારા તિજારીઓમાંથી ઉપાડ કરવામાં ન આવે. ભંડોળ એકબાજુ મુકવામાં આવે તે, માત્ર સરકારની રોકડની તરલતા અને એકંદર લવચીકપણુ ઘટાડતું નથી પરંતુ અંદાજપત્રીય આયોજનને પણ નિષ્ફળ બનાવે છે. ભંડોળ એક બાજુ મુકી રાખવાથી રોકડ સંકડામણ વાળા વિભાગોને તાકીદના અને મહત્વના હેતુઓ પર ખર્ચ કરવાથી વંચિત રાખે છે જ્યારે અન્ય વિભાગો આવા ભંડોળો કોઈ ફળદાયક હેતુ માટે મુકવાના બદલે લાંબા સમય સુધી એની પાસે પકડી રાખે છે.

3.6.1.10 કેન્દ્ર પ્રાયોજિત/કેન્દ્રીય આયોજન યોજનાઓ હેઠળ નોંધપાત્ર બચતો

કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ માટેનું આયોજન એ રીતે કરવું જોઈએ કે ભંડોળોનો ઉપયોગ શ્રેષ્ઠ રીતે થાય અને મહત્તમ લાભો લોકોને મળે. અનુદાન નં. 9ના કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ/ કેન્દ્રીય આયોજન યોજનાઓ બાબતના અંદાજપત્રીય અંદાજોની ચકાસણીમાં એવું જોવામાં આવ્યું હતું કે કેટલીક યોજનાઓમાં ભંડોળના ઉપયોગની ગતિ ધીમી હતી. કેટલીક કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજનાઓ જેમાં અમલીકરણની ધીમી ગતિના કારણે બચતો ₹ 100 કરોડ કરતાં વધારે હતી તેની વિગતો નીચે કોઠા 3.26માં આપી છે:

કોઠો ૩.૨૬: કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજનાઓ હેઠળ બચતોની વિગતો

(₹ કરોડમાં)

ક્રમાંક	અંદાજપત્રીય સદર સહિત યોજનાનું નામ	વર્ષ	અંદાજપત્રીય અંદાજો			કરવામાં આવેલો ખર્ચ	બચતો (-)	બચતની ટકાવારી
			કેન્દ્ર	રાજ્ય	કુલ			
1	2202 (01) (106) (12): EDN-68 સર્વ શિક્ષા અભિયાન	2018-19	618.18	450.00	1068.18	610.80	457.38	42.82
2	2202 (02) (109) (06) EDN-142-રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષણ અભિયાન યોજનાનું અમલીકરણ	2018-19	94.34	62.89	157.23	45.10	112.13	71.31
3	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (નાણા પંચ તરફથી સહાય સહિત)	2018-19	230.48	153.66	384.14	153.76	230.38	59.97
4	2202 (01) (106) (12) EDN-68 સર્વ શિક્ષા અભિયાન	2019-20	679.70	453.13	1132.83	102.12	1030.71	90.98
5	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સર્વ શિક્ષા અભિયાન (નાણા પંચની સહાય સહિત) (60:40 PCSS)	2019-20	300.60	200.40	501.00	166.86	334.14	66.69
6	4202 (01) (201) (06) EDN-113 સમગ્ર શિક્ષા અભિયાન	2020-21	169.55	113.04	282.59	99.21	183.38	64.89

સ્રોત:અંદાજપત્રીય અંદાજો અને VLC/IFMS માહિતી

કોઠા ૩.૨૬માં જોઈ શકાય છે એ મુજબ, આ યોજનાઓ હેઠળ બચતોની ટકાવારી ૪૨.૮૨ અને ૯૦.૯૮ ટકા વચ્ચે રહી હતી. આ દર્શાવે છે કે અમલ માટેનું આયોજન ઉણપવાળું હતું.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૧.૧૧ મૂડી ખર્ચનું મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે ખોટું વર્ગીકરણ

સરકારના હિસાબો છ સ્તરીય વર્ગીકરણ મુજબ રજૂ કરવામાં આવે છે એટલે કે મુખ્ય સદર (સરકારના કાર્યો), પેટા-મુખ્ય સદરો (પેટા-કાર્યો), ગૌણ સદરો (કાર્યક્રમો/પ્રવૃત્તિઓ), પેટા-સદરો (પરિયોજનાઓ), વિગતવાર સદરો (પેટા-પરિયોજનાઓ) અને હેતુ સદરો (ખર્ચનો હેતુ/ઉદ્દેશ). નાણા વિભાગ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલો અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા અંગેનો પરિપત્ર (સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૦) સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે હેતુ સદરો ૫૧૦૦-મોટર વાહનો, ૫૨૦૦-મશીનરી અને સાધનો અને ૫૩૦૦-મોટા કામોની જોગવાઈ મૂડીગત અસ્ક્યામતોના સંપાદન અને અન્ય મૂડી ખર્ચ (હેતુ વર્ગ-૬) માટે કરવામાં આવી છે.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે આ હેતુ સદરો હેઠળ ₹ ૩૧૧.૧૨ કરોડની જોગવાઈ અને ₹ ૨૩૦.૬૮ કરોડનો ખર્ચ થયો હતો જેની નોંધ અનુદાન નં. ૯માં મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે કરવામાં આવી હતી. આ બાબતોની મહેસૂલી ખર્ચ તરીકે જોગવાઈ/વર્ગીકરણ યોગ્ય નથી કારણ કે નાણા વિભાગના પરિપત્ર મુજબ આનું વર્ગીકરણ મૂડી ખર્ચ હેઠળ કરવાનું હોય છે. પરિણામે, ૨૦૨૦-

૨૧ના નાણાકીય હિસાબોના પરિશિષ્ટ II અને IIIના પત્રક ૪, ૫, ૭, ૮, ૧૫, ૧૬, ૧૮, ૧૯માં આપવામાં આવેલી વિગતોને અસર થાય છે કારણ કે મૂડી ખર્ચ ઓછો દર્શાવાય છે અને મહેસૂલી ખર્ચ વધારે દર્શાવાય છે.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૧.૧૨ હેતુ સદર ૬૦૦૦ “અન્ય મૂડી ખર્ચ”નું મૂડી વિભાગ હેઠળ અયોગ્ય વર્ગીકરણ

અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા અંગેનો પરિપત્ર (સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૦) જણાવે છે કે હેતુ સદર ‘૬૦૦૦’ અન્ય મૂડી ખર્ચ હેઠળની જોગવાઈનો ઉપયોગ હેતુ વર્ગ: “હિસાબી સમાયોજન”ના હેતુ માટે કરવાનો હતો જેમાં ઘસારો, અનામતો, આંતર-હિસાબી તબદીલી, નુકસાનીની માંડવાળ વગેરે સામેલ હોય છે.

ઓડિટના ધ્યાન પર આવ્યું હતું કે ૨૦૨૦-૨૧માં હેતુ સદર “૬૦૦૦ અન્ય મૂડી ખર્ચ” હેઠળ ₹ ૨૬૩.૭૭ કરોડની મૂળ જોગવાઈની^૭ સામે, ₹ ૨૬૩.૬૮ કરોડનો ખર્ચ થયો હતો. આ સદર હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવેલા ખર્ચની ઓડિટ ચકાસણીમાં બહાર આવ્યું હતું કે, આ અનુદાન સર્વ શિક્ષા અભિયાન હેઠળ અસ્કયામતો ઉભી કરવા/પ્રવર્તમાન સુવિધાઓના નવીનીકરણ માટેની હતી, અને તેનું વર્ગીકરણ ૩૫૦૦-મૂડી અસ્કયામતો ઉભી કરવી હેઠળ કરવું જરૂરી હતું.

પરિણામે, ૨૦૨૦-૨૧ના નાણાકીય હિસાબોના પત્રક ૪ખ, ૮, ૧૦, ૧૯, પરિશિષ્ટ II અને IIIમાં આપવામાં આવેલી વિગતોને અસર થાય છે કારણ કે મૂડી ખર્ચ અધિક દર્શાવાયો છે અને મહેસૂલી ખર્ચ ઓછો દર્શાવાયો છે. ઉપરાંત, પંચાયતોને આપવામાં આવેલુ સહાયક અનુદાન ઓછુ દર્શાવાયું છે.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર ૨૦૨૧).

૩.૬.૨ અનુદાન નં. ૮૬ માર્ગ અને મકાનની સમીક્ષા

ગુજરાત સરકારનો માર્ગ અને મકાન વિભાગ જે અનુદાન નં. ૮૬નો વહીવટ કરે છે તે ગુજરાત રાજ્યમાં માર્ગોની અને સરકારી મકાનોની બધીજ શ્રેણીઓના આયોજન, બાંધકામ અને જાળવણીને લગતી તમામ પ્રવૃત્તિઓ પર દેખરેખ રાખે છે.

આ અનુદાનની જોગવાઈઓમાં ગ્રામ્ય માર્ગો માટે સહાયક અનુદાન સહિત માર્ગો, પુલો, ફેરી, બોગદા, બેઠા પુલ વગેરેના બાંધકામ અને સુધારાનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં સામાન્ય મહેકમ પરનો ખર્ચ પણ સામેલ હોય છે. મૂડી વિભાગમાં માર્ગ અને મકાન વિભાગના નિયંત્રણ હેઠળના મોટા કામો પરના મૂડી ખર્ચ માટેની જોગવાઈનો પણ સમાવેશ થાય છે.

ગુજરાત અંદાજપત્રીય નિયમાવલી, ૧૯૮૩ની જોગવાઈ મુજબ અનુદાનનો વહીવટ કરનાર સત્તાધિકારી તેમના નિયંત્રણ હેઠળના ખર્ચની પ્રગતિ પર નજર રાખવા માટે અને તેને મંજૂર થયેલા અનુદાન અથવા વિનિયોગની અંદર રાખવા માટે જવાબદાર છે. આ સત્તાધિકારીઓની ફરજો

^૭ મુખ્ય સાદર ૪૨૦૨

અને જવાબદારીઓમાં સમયસર અને ચોકસાઇપૂર્વક અંદાજો તૈયાર કરવા અને તેમના હવાલે મુકવામાં આવેલા અનુદાન જે હેતુઓ માટે તે પૂરા પાડવામાં આવ્યા હોય તેના માટે ખર્ચવામાં આવે છે અને થયેલી બચતોની જો હવે પછી જરૂર ન હોય તો પરતસોંપણી સુનિશ્ચિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

સત્તાધિકારીઓ આ સૂચનાઓનું કેટલે અંશે પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવાની દ્રષ્ટિએ ઓડિટે 2018-19થી 2020-21ના ત્રણ વર્ષોના સમયગાળા માટે માર્ગ અને મકાન વિભાગ હેઠળ અનુદાન નં. 86ને (માર્ગ અને મકાન) લગતા વહીવટી વિભાગ/નિયંત્રણ અધિકારીઓના રેકર્ડની પ્રતિક ચકાસણી કરી હતી.

ઓડિટ અવલોકનોની ચર્ચા હવે પછીના ફકરાઓમાં કરવામાં આવી છે.

3.6.2.1 અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓથી વિચલન

માર્ગ અને મકાન વિભાગની અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ સામે ખર્ચની વિગતો નીચે આપી છે:

કોઠો 3.27: 2018-21 દરમિયાન અનુદાન નં. 86 હેઠળ અંદાજપત્રીય જોગવાઈ અને ખર્ચ

(₹ કરોડમાં)

નાણાકીય વર્ષ	અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓ			ખર્ચ	અધિક (+) બચત (-)	વિચલનની ટકાવારી
	મૂળ	પૂરક	કુલ			
મહેસૂલી મતપાત્ર						
2018-19	3,351.53	0.00	3,351.53	3,519.88	(+)168.35	(+)5.02
2019-20	3,393.05	0.00	3,393.05	3,639.71	(+)246.66	(+)7.27
2020-21	3,532.87	0.00	3,532.87	3,343.65	(-)189.22	(-)5.36
મૂડી મતપાત્ર						
2018-19	2,851.55	403.92	3,255.47	3,249.60	(-)5.87	(-)0.18
2019-20	3,434.12	198.63	3,632.75	3,613.98	(-)18.77	(-)0.52
2020-21	3,490.10	2,057.18	5,547.28	5,509.18	(-) 38.10	(-)0.68

સ્ત્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

ઉપરના કોઠામાંથી જોઈ શકાય છે કે 2020-21 દરમિયાન વિભાગ દ્વારા અંદાજપત્રીય જોગવાઈઓનો ઉપયોગ કરી શકાયો ન હતો જેથી મૂડી-મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ 0.68 ટકા અને મહેસૂલી-મતપાત્ર વિભાગ હેઠળ 5.36 ટકા વણવપરાયેલા રહ્યા હતાં. ઉપરાંત, 2018-19 અને 2019-20માં મહેસૂલી મતપાત્ર વિભાગમાં વિભાગે અધિક ખર્ચ કર્યો હતો. વિભાગે આ નાણાકીય વર્ષો માટે બચત/અધિક માટેના કોઈ ચોક્કસ કારણો રજૂ કર્યા ન હતાં.

3.6.2.2 રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી રોકાણ

મુખ્ય અને ગૌણ સદરોની યાદી સાથે આપવામાં આવેલા સામાન્ય નિર્દેશો અનુસાર, ઇક્વીટી શેર, વગેરેમાં મૂડીરોકાણ માટે જરૂર જણાય ત્યાં ગૌણ સદર "જાહેર ક્ષેત્ર અને અન્ય ઉપક્રમોમાં મૂડીરોકાણ" (ગૌણ સદર 190) ખોલી શકાય છે. ઉપરાંત, નાણા વિભાગ દ્વારા દર વર્ષે જારી કરવામાં આવતો અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા માટેનો વિગતવાર પરિપત્ર નિયત કરે છે કે મૂડીરોકાણ/મૂડી ફાળા માટેના અંદાજો માત્ર ગૌણ સદર-190 હેઠળ કરવા જોઈએ.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે 2016-17થી આગળ, અનુદાન નં. 86માં હિસાબી સદર 5054.03.337.11 હેઠળ રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી ફાળા માટેની જોગવાઈનો સમાવેશ થયો હતો. મુખ્ય સદર-5054 માર્ગ અને મકાન પર મૂડી જોગવાઈને લગતું છે, પેટા-મુખ્ય સદર-03 રાજ્ય ધોરીમાર્ગોને લગતું છે અને ગૌણ સદર 337 સડકના કામોને લગતું છે. રાષ્ટ્રીય હાઇ સ્પીડ રેલ નિગમ લિમિટેડમાં શેરમૂડી ફાળાની જોગવાઈ ન તો માર્ગો અને પુલોને લગતી છે કે ન ગુજરાતમાં રાજ્ય ધોરીમાર્ગોને લગતી છે. પ્રવર્તમાન સૂચનાઓને ધ્યાનમાં રાખતાં આ જોગવાઈનો સમાવેશ ગૌણ સદર-190 હેઠળ કરવો જરૂરી હતો.

વિભાગે 2020-21 સુધીમાં પ્રસ્તુત કંપનીમા ₹ 1,630 કરોડનો કુલ શેરમૂડી ફાળો આપ્યો હતો. આમ, આ બાબતમાં સ્પષ્ટ સૂચનાઓ હોવા છતાં અયોગ્ય હિસાબી સદર હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

3.6.2.3 કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ માટે અંદાજપત્રીય અંદાજો

કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ (CRF)⁸ એ, રાષ્ટ્રીય ધોરી માર્ગો અને રાજ્ય માર્ગો તૈયાર કરવા અને જાળવણી માટે પેટ્રોલ અને હાઇ-સ્પીડ ડીઝલના વેચાણ પર ભારત સરકાર દ્વારા લાદવામાં આવેલ સેસ/કર માંથી કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ અધિનિયમ, 2000ની કલમ 6 હેઠળ નિર્મિત રદબાતલ ન થાય એવું ભંડોળ છે. ભારત સરકારના માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલય દ્વારા રાષ્ટ્રીય માર્ગ ભંડોળમાંથી દરેક રાજ્ય/ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશને ભંડોળોની ફાળવણીને નાણાકીય વર્ષની શરૂઆતમાં અંતિમરૂપ આપવામાં આવે છે.

કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ માટેના માર્ગ અને મકાન વિભાગના અંદાજપત્રીય અંદાજોમાં અન્ય બાબતો સાથે ભારત સરકાર તરફથી સહાયક અનુદાન હેઠળ આવક⁹ અને અનુરૂપ હિસાબી સદર-3054.80.797.11 હેઠળ "કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળની ફાળવણી થાપણ હિસાબમાં તબદીલી" ખર્ચની જોગવાઈનો સમાવેશ થાય છે. ભારત સરકાર તરફથી કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ મળેલું ભંડોળ કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ (જાહેર હિસાબ હેઠળની થાપણો) તરફથી આર્થિક સહાય ખાતે તબદીલ કરવું જરૂરી છે. અને રસ્તા બાંધકામ હેઠળનો ખર્ચ મૂડી ખર્ચ તરીકે દર્શાવાય છે જે આ ભંડોળોમાંથી

⁸ હવે કેન્દ્રીય માર્ગ અને માળખાકીય ભંડોળ (CRIF)

⁹ 1601.08.108.01

સરભર થાય છે. કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ અપેક્ષિત ઉપાર્જન/અંદાજીત ચૂકવણીની વિગતો અધિક્ષક ઇજનેર, માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલયની પ્રાદેશિક કચેરી, ગાંધીનગર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવી છે.

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે 2019-20ના સમયગાળા દરમિયાન, કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળની આવક અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરતાં વધી હતી. કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ અપેક્ષિત ઉપાર્જન / અંદાજીત ચૂકવણીની વિગતો અધિક્ષક ઇજનેર, માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલયની પ્રાદેશિક કચેરી, ગાંધીનગર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી સંબંધિત વર્ષ માટે અંદાજપત્રીય અંદાજો/પૂરક માંગણી તૈયાર કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી. વિગતો નીચે કોઠા ૩.28માં આપી છે:

કોઠો ૩.28: અંદાજપત્રીય અંદાજો અને પૂરક માંગણીમાં ખોટો અંદાજ

(₹ કરોડમાં)

સમયગાળો	કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ આવક			કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ ખર્ચ				
	અપેક્ષિત ઉપાર્જન	શક્ય ચૂકવણી	ભારત સરકાર તરફથી ખરેખર આવક	અંદાજ પત્રીય જોગવાઈ	પુનર્વિ નીયોગ	કુલ	વર્ષ દરમિયાન ખર્ચ	અધિક ખર્ચ
2019-20	450.64	547.70	718.87	74.57	0.00	74.57	718.87	644.30
2020-21	420.06	635.08	430.74	154.44	0.84	155.28	430.74	275.46

સ્રોત: માર્ગ અને મકાન વિભાગે પૂરી પાડેલી માહિતી અને સંબંધિત વર્ષોના વિનિયોગ હિસાબો

વિભાગે કેન્દ્રીય માર્ગ ભંડોળ હેઠળ મળેલાં બધા જ ભંડોળનો ખર્ચ કર્યો હતો. આમ, ઉપલબ્ધ માહિતી મુજબ અંદાજપત્રીય અંદાજો અને પૂરક માંગણી તૈયાર ન કરવાથી તે જોગવાઈ કરતાં અધિક ખર્ચમાં પરિણમ્યો હતો જેનું નિયમિતીકરણ જરૂરી હતું.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

૩.6.2.4 ગ્રામ્ય માર્ગ યોજનાનો અમલ

તમામ ગ્રામીણ પ્રજાને સારા અને બારમાસી માર્ગો દ્વારા માર્ગ સાથે જોડવાના આશયથી વર્ષ 2000માં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા પ્રધાન મંત્રી ગ્રામ સડક યોજના (PMGSY) શરૂ કરવામાં આવી હતી. તે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા અનુક્રમે 60:40ના પ્રમાણમાં ફાળાવાળી કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજના છે. રાજ્યમાં આ યોજનાની અમલકર્તા એજન્સી ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સી છે (GSRRDA).

ભારત સરકારના ગ્રામ વિકાસ મંત્રાલયે વર્ષ 2020-21 માટે પ્રધાન મંત્રી ગ્રામ સડક યોજના હેઠળ માર્ગની લંબાઈ અને આવાસની દ્રષ્ટિએ રાજ્યોને સૂચક ભંડોળની ફાળવણી અને ભૌતિક લક્ષ્યાંકો જારી કર્યા હતા (એપ્રિલ 2020). તેમણે 700 કિ.મી. લાંબા માર્ગ માટેના ભૌતિક લક્ષ્યાંક સાથે ₹ 600 કરોડની (₹ 360 કરોડ અને ₹ 240 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યનો હિસ્સો) ફાળવણી કરી હતી. જો કે, ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ ગુજરાતનો વાર્ષિક લક્ષ્યાંક

₹ 600 કરોડથી સુધારીને ₹ 200 કરોડ અને માર્ગની લંબાઇ 700 કિ.મી.થી 200 કિ.મી. કરવાની વિનંતી કરી હતી (સપ્ટેમ્બર 2020).

ઓડિટે અવલોકન કર્યું હતું કે અનુદાન નં. 86 હેઠળ માત્ર ₹ 100 કરોડની (₹ 60 કરોડ અને ₹ 40 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યનો હિસ્સો) અંદાજપત્રીય જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી જે ન તો ગ્રામ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલા લક્ષ્યાંક કે ન તો ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ પોતે માંગણી કરેલા લક્ષ્યાંક પર આધારિત હતી. વિભાગે યોજનાના અમલીકરણ માટે 2020-21માં ₹ 79.07 કરોડ અને ₹ 52.72 કરોડ અનુક્રમે કેન્દ્ર અને રાજ્યના હિસ્સા તરીકે ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીને છુટા કર્યા હતાં. આમાંથી, વર્ષ 2020-21ના અંતે ₹ 71.89 કરોડ વપરાયા વિના પડી રહ્યા હતાં.

વિભાગનો જવાબ મળ્યો નથી (નવેમ્બર 2021).

3.6.2.5 સરકારના હિસાબમાં વ્યાજ જમા ન કરવું

નાણા વિભાગે તારીખ 16 સપ્ટેમ્બર 2014 અને 29 ઓક્ટોબર 2016ના સરકારના ઠરાવોથી સૂચનાઓ જારી કરી હતી કે રાજ્ય સરકારના ઉપક્રમો/સંસ્થાઓ/મંડળીઓ તેમનું વણવપરાયેલું ભંડોળ ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં જમા કરી શકે છે. તેમાંથી મળતું વ્યાજ સરકારના હિસાબમાં મુખ્ય સદર 0049 04 800 21-અન્ય આવકો હેઠળ સમયસર જમા કરવાનું જરૂરી હતું.

ગુજરાત રાજ્ય ગ્રામ્ય માર્ગ વિકાસ એજન્સીએ ₹ 359 કરોડનું ભંડોળ (31 માર્ચ 2020ની સ્થિતિએ) ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં જમા કર્યું હતું. ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય સેવામાં રહેલી મુદતી થાપણો અને પ્રવાહી થાપણો પર વર્ષ 2019-20 માટે ₹ 24.87 કરોડનું (₹ 20.67 કરોડ 2018-19 માટે) મળેલું વ્યાજ સરકારના હિસાબમાં જમા કરવાના બદલે અનુદાન ભંડોળમાં જમા કરવામાં આવ્યું હતું.

3.7 ભલામણો

રાજ્ય સરકારે:

- વિભાગોની જરૂરિયાતોના વિશ્વસનીય અનુમાનો અને તેમને ફાળવાયેલા સંસાધનોનો ઉપયોગ કરવાની ક્ષમતાના આધારે વાસ્તવલક્ષી અંદાજપત્ર ઘડવું જોઈએ.
- વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર થયેલા અનુદાનો કરતાં અધિક ખર્ચને ગંભીરતાથી જોવો જોઈએ અને વહેલામાં વહેલી તકે તે નિયમિત કરવો જોઈએ.
- બચતોમાં કાપ મુકાય, અનુદાન/વિનિયોગની અંદર મોટી બચતો નિયંત્રિત થાય અને અપેક્ષિત બચતોને ઓળખીને નિયત સમય મર્યાદામાં પરતસોંપવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અંદાજપત્રનું યોગ્ય અમલીકરણ અને નિયંત્રણ લાગુ કરવા માટે ઉચિત નિયંત્રણ પદ્ધતિ સ્થાપવી જોઈએ; અને

- અંદાજપત્રના યોગ્ય વિશ્લેષણ અને અર્થપૂર્ણ વિનિયોગ હિસાબો તૈયાર કરવાની સુગમતા માટે ફાળવણીમાંથી થયેલા ખર્ચમાં વિચલનો માટે નિયંત્રણ અધિકારીઓને જવાબદાર ગણવાનું સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.
- વર્ષ દરમિયાન સમાનરૂપે ખર્ચ થાય અને માર્ચમાં ખર્ચનો ધસારો ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ.